

ნათავსეს ორი სტელაჟი, მაგრამ ეს არ იყო საკმარისი და დოკუმენტების დიდი ნაწილი კვლავ იატაკზე ეყარა. ძლიერი წვიმების დროს სარდაფში წყალი ივსებოდა. თანამშრომლები იძულებულნი იყვნენ დასველებული დოკუმენტები მზეზე გაეშროთ - ქალაქის საბჭოს ეზოში (ა. კარასევა, „აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო ნაშრომი. ბათუმი 1961. გვ. 17).

სარდაფი სრულიადც ვერ აკმაყოფილებდა დოკუმენტების შენახვისათვის საჭირო ელემენტარულ პირობებს. აუცილებელი გახდა სხვა შენობის მოძიება, რასაც რამდენიმე წელი დაჭირდა. **გადაწყდა საარქივო დოკუმენტების განთავსება ლიკვიდირებული ლომბარდის შენობაში**, სადაც გამოყოფილი იქნა 3 ოთახი და ერთი დერეფანი, თუმცა, შემდეგში მხოლოდ ერთი ოთახი დაუტოვეს. ქალაქის არქიტექტორმა უფლება არ მისცა საცავში განეთავსებინათ ორ სტელაჟზე მეტი, რადგან შენობის იატაკი მეტ სიმძიმეს ვერ გაუძლებდა. ამიტომ **დოკუმენტების ნაწილი ისევ სარდაფში განთავსეს**. ცხადია, ვერც აღნიშნული შენობა აკმაყოფილებდა დოკუმენტსაცავისადმი წაყენებულ მოთხოვნებს. მოულოდნელად არქივში გამოჩენილა მტვிரთავეების ბრიგადა სატვირთო მანქანასთან ერთად, რომლებსაც გადაუციათ სახკომსაბჭოს თავმჯდომარის აბდიბას მოთხოვნა სასტუმროს ერთ-ერთ ნომერში არქივის ევაკუაციის შესახებ, მაგრამ ის ნომერი დოკუმენტების განთავსებისათვის არ იყო საკმარისი. განკარგულება შეიცვალა მას შემდეგ, როცა არქივის გამგემ პირადად განუცხადა პროტესტი სახკომსაბჭოს თავმჯდომარის მოადგილეს, მაგრამ მაინც მოუწიათ **საარქივო დოკუმენტების გადატანა ქალაქის საბჭოს ორ პატარა ოთახში**. საქმეები დაყრილი იყო ოთახების ჭერამდე (ა. კარასევა, „აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო ნაშრომი. ბათუმი 1961. გვ. 18). არქივის გამგეს პირობა მიცეს, რომ დოკუმენტების შენახვი-

სათვის გამოუყოფდნენ შედარებით უკეთეს შენობას. განათლების სახალხო კომისარიატის წარმომადგენლის ს. რეშიდის მიერ კომუნალური მეურნეობის ხელმძღვანელობის სახელზე გაგზავნილ წერილში კვლავ დაისვა არქივისათვის შენობის შეღავათიან პირობებში გადაცემის საკითხი. აღნიშნულთან დაკავშირებით საარქივო დოკუმენტებში დაცულია აჭარის ასსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის კოლეგიის 1923 წ. 30 ივნისის სხდომის N 16 ოქმი. მკითხველს სრულად ვთავაზობთ ამონაწერს ამ ოქმიდან:

ოქმი N 16

„დაესწრენ წევრები: ბახტაძე (შინ. საქ. სახკომისარი) ბ. აბდიბა (რესპუბლიკის მილიციის უფროსის მოადგილე), მ. კაიკაციშვილი კოლეგიის წევრი.

მოისმინეს: კომ. მეურნეობის მომართვა ქალაქის თვითმმართველობის არქივის განათლების სახკომისარიტიდან გადმოტანის და კომუნალურ მეურნეობაში გადატანის შესახებ.

დაადგინეს: ქალაქის თვითმმართველობის არქივი, ვინაიდან იგი წარმოადგენს აუცილებელ საჭიროებას კომუნალური მეურნეობისათვის მოწესრიგებულ იქნეს, რისთვისაც თუ ამას საჭიროთ დაინახავს კომუნალური მეურნეობა, მიხნეული იქნეს ცალკე შენობა შესაფერ ადგილზე - საერთოდ კი ხსენებული არქივი ითვლებოდეს განათლების კომისარიატის საარქივო სამმართველოს გამგებლობაში“.

შინ. საქმეთა სახ. კომისარი ნ. ბახტაძე
საქმეთა მმართველი მამფორია“ (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე 1, ფურც. 6)

აღნიშნული წერილის შემდეგ აღიძრა შუამდგომლობა პატრიული კომიტეტის წინაშე არქივისათვის შესაფერისი

შენობის გამოყოფის შესახებ. საქმეებში დაცულია მიმოწერები აჭარის შინაგან საქმეთა საქალხო კომისარიატსა და პარტიულ კომიტეტს შორის. მიმოწერებში ჩაერთო კომუნალური მეურნეობის ხელმძღვანელობაც. 1923 წლის ერთ-ერთ წერილში ვკითხულობთ: „აჭარისტანის განათლების სახ. კომისარიატმა აღძრა შუამდგომლობა კომუნალური მეურნეობის წინაშე არქივისათვის შესაბამისი შენობის გადაცემის შესახებ. კომუნალური მეურნეობა თქვენს ყურადღებას მიაქცევს საარქივო საქმის საერთო მდგომარეობაზე. საკუთრივ კომუნალური მეურნეობის მეტად ფასეულ არქივზე, რომელიც დაურეგულირების გამო კარგავს თავის მნიშვნელობას. კომუნალური მეურნეობა ვარაუდობს ყველა არქივის თავმოყრას ერთ შენობაში...

ყველაზე შესაფერის შენობად ამ საქმისათვის მიგვაჩნია **სამხედრო უწყების ყოფილი ტაძარი**. ამიტომ გთხოვთ გადასცეთ ეს შენობა კომუნალურ მეურნეობას საარქივო საქმის ორგანიზაციისათვის. კომუნალური მეურნეობის გამგე ჩაზმა“ (ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 1. ფურც.2,3).

აღმოჩნდა, რომ „სამხედრო სობოროში“ განთავსებული იყო კომკავშირელთა კლუბი, რომელმაც შენობის დაცლის სანაცვლოდ მოითხოვა ყოფილი სინაგოგის შენობის გადაცემა, რაც ფაქტობრივად შეუძლებელი იყო. შენობის საკითხი კვალავ ღიად რჩებოდა. ამას დაემატა განათლების სახალხო კომისარის სედაი რეშადის სიტყვიერი ბრძანება საარქივო განყოფილების დაშლის შესახებ. გიორგი ფურცელაძემ საქმის გასარკვევად მიმართა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს, კერძოდ ს. ჟორჟოლიანს, რომელმაც დაგმო განათლების სახკომის გადაწყვეტილება: „ეს არის ყოველად დაუშვებელი, რომ სედაი რეშადმა გააუქმოს სახალხო კომისართა საბჭოს პლენუმის დადგენილება; რომ საარქივო განყოფილება აუცილებლად უნდა დაარსდეს“ (ნ.

მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012:51; ფ. .335, ან.1 საქ.11, გვ.39).

სედაი რეშადი დაიბარეს აჭარის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარესთან თ. ხიმშიაშვილთან. ს. რეშადმა განმარტა, რომ მისი „ხარჯთაღრიცხვიდან საარქივო განყოფილების ხარჯთაღრიცხვა ამოღებული იქნა იმ მოტივით, რომ განათლების სახალხო კომისარიატთან არავითარი საარქივო განყოფილება არ უნდა არსებობდესო“. საბოლოოდ, გაუგებრობა გაირკვა და სახალხო კომისართა საბჭომ წინადადება მისცა განკომს, აღძრულიყო შუამდგომლობა 1 ივლისიდან საარქივო განყოფილების ხელახალი შექმნის შესახებ (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012:49).

ლიეკვიდირებული ლომბარდი

სამხედრო ტაძარი

სამხედრო ტაძრის შენობა არქივს გადაეცა 1928 წ. 15 ოქტომბერს, მაგრამ იმ დროისათვის ტაძარში განთავსებული იყო სამხარეო მუზეუმი. ქალაქის ინჟინერმა მოითხოვა ტაძრის მუზეუმისაგან გათავისუფლებამდე **დოკუმენტები განეთავსებინათ ტაძრის სამრეკლოში. ცხადია,** ვერც ეს პროექტი განხორციელდებოდა, რადგან სამრეკლო სრულიად გამოუსადეგარი იყო ამ ფუნქციისათვის.

„სამხედრო სობოროში“ დოკუმენტების განთავსების პროექტი ვერ განხორციელდა. როგორც ჩანს მაშინვე მტკიცედ იყო გადაწყვეტილი მისი დანგრევა. არქივის მმართველის პროფესორ სპილიოტისადმი აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილის 1928 წ. 13 ოქტომბრის წერილში აღნიშნულია, რომ „სობორის გათავისუფლებამდე არქივი გადაეტანათ ოთახებში, სადაც ადრე მოთავსებული იყო განათლების სახალხო კომისარიატი“.

ქალაქის ინჟინერმა წინადადება მისცა არქივის მმართველს დოკუმენტები განეთავსებინათ პიონერისა და ორჯონიკიძის ქუჩების კვეთაში მდებარე შენობის სარდაფში. სარდაფი ნამდვილად იყო დიდი და ფართო, მაგრამ ჭერი იყო ქუჩის დონეზე დაბლა. შესაბამისად ცუდი იყო განათებაც. არქივის გამგის პროტესტზე ქალაქის არქიტექტორმა უპასუხა, რომ იმ „სარდაფში ადრე განთავსებული იყო პირველი კლასის რესტორანი“ და არქივის უფროსს არ აქვს საფუძველი უარი თქვას ამ შენობაზეო (ა. კარასევა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1961, გვ. 19. იხ. ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 138, ფურც. 19). არქივის გამგემ მოითხოვა, რომ დასახელებულ სარდაფში გადავიდოდა იმ შემთხვევაში, თუ კი მოხდებოდა ცემენტის კედლის ამოშენება, რათა განცალკევებულიყო იქ განთავსებული სააფთიაქო საწყობისაგან, სადაც ინახებოდა ბენზინი, ზეთი და სხვა აალებადი სითხეები. ასევე საჭირო იყო ელექტროსახლების დამონტაჟება და სხვა სამუშაოების ჩატარება. გარკვეული სამუშაოები მართლაც იქნა ჩატარებული: გაიყვანეს ელექტროსახები, დაიდგა 5 სტელაჟი და ა. შ. ამ სამუშაოების ჩატარების შემდეგ ქალაქის საბჭოს შენობიდან ერთ დღეში გადმოიტანეს დოკუმენტები და დროებით განათავსეს ორჯონიკიძის და პიონერის ქუჩების კვეთაში მდებარე ახალ შენობაში.

ვერც ამ შენობის სარდაფი გამოდგა შესაფერისი დოკუმენტების შენახვისათვის. ძლიერი წვიმების გამო სარდაფები აივსო 1 მ. სიმაღლის წყლით, რომლის ამოქაჩვა ვერ მოხერხდა. საქმეები, რომლებიც ვერ დაეცია სტელაჟებზე, დასველდა. (ა. კარასევა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1961, გვ. 20. იხ. ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 138, ფურც. 20). დოკუმენტების ნაწილი განადგურდა.

საარქივო დოკუმენტების შენახვისათვის შეუფერებელი აღმოჩნდა ამის შემდეგ გამოყოფილი სათავსოც. უძვირფასესი დოკუმენტები გადადიოდა შენობიდან შენობაში. **17 წლის განმავლობაში არქივმა 10-ჯერ შეიცვალა ადგილი.** საარქივო მასალების გადატანისას არაერთი დოკუმენტი განადგურდა. კომისია თავის 1932 წლის 20 აგვისტოს დირექტივაში აღნიშნავდა, რომ დოკუმენტები იყო „ქაოტურ მდგომარეობაში“, რომ „არაა გაკეთებული „ანაწერები“ რომ უახლოეს პერიოდში, არსებული საშტატო ერთეულის (იყო 2 ს/ე) პირობებში შეუძლებელია არქივის მოწესრიგება. კომისია წინადადებას იძლეოდა არქივისათვის დამატებით გადასცემოდა შენობა, გაეზარდათ თანამშრომელთა რაოდენობა 8 კაცამდე, რომლებიც საორიენტაციოდ 4 თვეში არქივს მოიყვანდნენ

წესრიგში (ა. კარასევა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1961, გვ. 20. იხ. ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 138, ფურც. 20).

1936 წლიდან არქივმა ბინა დაიდო ლიბკენცის (ახლ. მაზნიაშვილის) ქ. N44-ში მდებარე ბინიატ ოფლის ყოფილ სახლში, არქიტექტორთა კავშირის ყოფილ სასტუმროში (ე. წ. სოკოს შენობა) (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე 68, ფურც. 116), მაგრამ მალე ეს შენობა გადასცეს აეროკლუბს, არქივისათვის კი დატოვეს 2 ოთახი. მთელი დოკუმენტაცია და ბიბლიოთეკა განთავსდა სხვენში. ასეთ პირობებში პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო საარქივო დოკუმენტების შემდგომი კონცენტრაცია.

1938 წ. 14 დეკემბრის N 32 გადაწყვეტილებით არქივს გადაეცა ყოფილი ქართული კათოლიკური ეკლესია (ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1. საქმე 10, ფურც. 36. ასევე - საქმე 45ა, ფურც. 3), სადაც დოკუმენტები განთავსებული იყო 1965 წლის 30 ივლისამდე (გრ. ჩაგანავა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია. მოხსენება. ასსცსა, ფ. რ-89, ან. 1, საქმე 279, ფურც. 5). ეს შენობა მანამდე არსებულ სათავსოებთან შედარებით იძლეოდა საარქივო საქმიანობის შესაძლებლობას.

მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში საფრთხე დაეუფლა კავკასიას, მათ შორის საქართველოსაც. ამიტომ საარქივო დოკუმენტების დიდი ნაწილი გადაიტანეს შუა აზიაში, რომლებიც ომის დამთავრების შემდეგ დაუბრუნდა აჭარის სახელმწიფო არქივს (ა. კარასევა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1961, გვ. 21. იხ. ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 138, ფურც. 21).

ომის შემდეგ დაიწეს კათოლიკურ ეკლესიაში განთავსებული არქივის მოწესრიგება. გაკეთდა სამუშაო კაბინეტები, ორი არქივსაცავი შესაბამისი სტელაჟებით, დაიდგა კარადები. საიდუმლო დოკუმენტებისათვის, ფო-

ტო და სარესტავრაციო ლაბორატორიისათვის გამოიყო ცალკე სათავსოები (ა. კარასევა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1961, გვ. 22. იხ. ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 138, ფურც. 22). მიუხედავად ამისა, ამ შენობასაც ჰქონდა თავისი ნაკლოვანი მხარეები. მასში არ იყო ცენტრალური გათბობა და ვენტილაცია, რის გამოც შეუძლებელი იყო არქივსაცავებში ნორმალური ტემპერატურისა და ტენიანობის შენარჩუნება. ბათუმში არსებული კლიმატური პირობების შესაბამისად ყოველთვის მაღალი იყო ტენიანობის მაჩვენებელი. ასეთივე მძიმე მდგომარეობა იყო შემინულ ოთახებშიც, რადგანაც შემინვის ვერც ერთმა სპეციალისტმა ვერ გაბედა ემუშავა დიდ სიმაღლეზე (ე. ი. ბოლომდე ვერ შეიძინა შენობის სიმაღლის გამო), რის გამოც საცავებში აღწევდა მტვერი და კვამლი იქვე ახლოს არსებული პურის ქარხნიდან. დოკუმენტების მოვლისა და დაცვისათვის მთელი კოლექტივი ყოველთვიურად ასრულებდა დიდ და შრომატევად სამუშაოს (შემინულ პირობებში).

უფრო მძიმე იყო მდგომარეობა ცუდი ამინდის პირობებში. არქივის შენობა იყო ყველაზე მაღალი ნაგებობა ქალაქში და ჭექა-ქუხილის დროს იქმნებოდა მეხის დაცემის საშიშროება. 1962 წელს არქივსაცავში გაჩნდა ხანძარი. მართალია მოხერხდა დოკუმენტების გადარჩენა (დაზიანდა „კულტურის სახლის“ რამოდენიმე საქმეთა ერთეული), მაგრამ საშიშროება კვლავაც არსებობდა (მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 19).

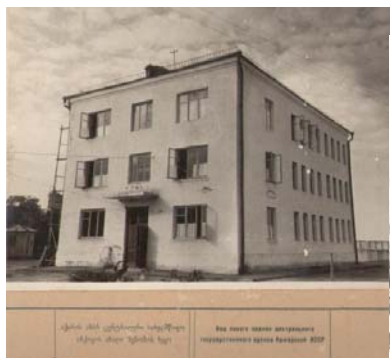

სოკოს სახლი

კათოლიკური ეკლესია

1962 წელს გადაწყდა არქივისათვის სპეციალური შენობის აშენება. შესაბამისად, გამოუყეს მიწა გორკის, (ეხლ. გორგილაძის) ქუჩის ბოლოში, შემუშავდა შესაბამისი პროექტი, რომლის საფუძველზეც აშენებული იქნა არქივის სამსართულიანი შენობა. იგი ექსპლოატაციაში შევიდა 1965 წელს.

შენობა უზრუნველყოფილი იყო ცენტრალური გათბობითა და ვენტილაციით. ცალ-ცალკე გამოიყო სადუზინფექციო სათავსო, „ფოტოლაბორატორიისა“ და „სარესტავრაციო სახელოსნოს“ კაბინეტები. მიუხედავად ამისა,

კელავაც რჩებოდა მოუგვარებელი პრობლემები, არ არსებობდა სადუხინფექციო კამერა, ვერ ხერხდებოდა საქმეთა დუხინფექცია, არა და მწვავედ იგრძნობოდა დუხინფექციის აუცილებელი საჭიროება ღოკუმენტებზე გაჩენილი სოკოვანი დაავადებების გამო. გარდა ამისა, შენობა არ იყო გათვლილი ღოკუმენტების კონცენტრაციისა და პერსპექტივაში საარქივო ფონდებით შევსებისათვის. ორიოდე წლის შემდეგ შეუძლებელი იქნებოდა ახალი ღოკუმენტების განთავსება შესაბამისი ფართისა და სტელაჟების არარსებობის გამო (მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 22).

ღოკუმენტების მიღება

დასახელებულ და სხვა პრობლემათა გამო გადაწყდა ახალი შენობის აშენება. **1968 წ. დაიწყო საარქივო დაწესებულებისათვის ახალი, 6 სართულიანი შენობის მშენებლობა.** საარქივო ფონდებში ინახება არქივის ახალი შენობისათვის მიწის გამოყოფის შესახებ ბათუმის მშრომელთა დეპუტატების საქალაქო საბჭოს 1968 წლის 31 იანვრის გადაწყვეტილება:

1. „გამოეყოს მიწის ნაკვეთი აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო სამმართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის მშენებლობისათვის 91 კვარტალში სანდასუფთავეების სპეც. ავტომეურნეობის ტრესტის ამჟამად არსებულ გარაჟების ადგილზე;

2. აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო სამმართველოს უფროსი (ნ. ნოლაიდელი) მშენებლობას შეუდგეს ქალაქის მთავარ არქიტექტორთან შეთანხმებული პროექტით და ათვისებაში მომხდარ ორგანიზაციას აუშენოს სანაცვლო სათავსოები.“

გადაწყვეტილებას ხელს აწერს ბათუმის მშრომელთა დეპუტატების საქალაქო საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარე ზ. ვარშანიძე. ამ დანიშნულებით გამოიყო 333 251 მანეთი (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე 809, ფურც. 3,4).

აღნიშნული გადაწყვეტილების მიუხედავად არქივის მშენებლობა დროში გაიწელა. არქივისტები შიშობდნენ, რომ საფრთხე ექმნებოდა არქივის მშენებლობისათვის მიწის გამოყოფის შესახებ ადრე მიღებულ გადაწყვეტილებას. ბათუმის საქალაქო საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარის გურამ ემირიძისადმი საარქივო სამმართველოს უფროსის ნ. ნოლაიდელის 1976 წლის 12 თებერვლის წერილში აღნიშნულია: „1968 წლიდან დგას არქივის მშენებლობის საკითხი. გამოიყო შესაბამისი ადგილი სანდასუფთავეების ტრესტის გარაჟების ტერიტორიაზე. 4-ჯერ აღიძრა შუამდგომლობა აჭარის მთავრობის მიერ საქართველოს მთავრობის წინაშე ამ ობიექტის 1971-1975 წლების კაპიტალური მშენებლობის ნუსხაში შესატანად, რასაც შედეგი არ მოჰყოლია. ახალი შუამდგომლობით მოთხოვნილ იქნა 1976 წლის მშენებლობის სატიტულო სიაში შესატანად, თუმცა გვაცნობეს, რომ არქივის მშენებლობა განხორციელდება 1977 წლისათვის ადგილობრივი ბიუჯეტით დამტკიცებული სხვადასხვა ხარჯების ხარჯზე.

რადგან აჭარის საარქივო საქმე სერიოზულ საფრთხეშია, არქივისტების გადატვირთვის გამო გაჩნდა სოკოვანი დაავადება, დანესტიანდა და საბოლოოდ წაიშალა მილიონობით მნიშვნელოვანი დოკუმენტი, გთხოვთ, ვიდრე მშენებლობა პრაქტიკულად არ განხორციელდება, ძალაში დატოვოთ გადაწყვეტილება სანდასუფთავების ტერიტორიის გამოყოფის შესახებ“ (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე 809, ფურც. 1,2).

როგორც იქნა, მიღებული იქნა გადაწყვეტილება ახალი დოკუმენტსაცავის მშენებლობის შესახებ.

სამშენებლო სამუშაოები

არქივის ახალი შენობა ექსპლუატაციაში შევიდა 1992 წელს. 18 წელი დასჭირდა მის აშენებას. არქივის არსებობის 75-ე წლისთავზე მოხერხდა არქივისათვის ტიპიური შენობის აგება, სადაც შესაძლებელი გახდა 800 ათასამდე საქმეთა ერთეულის შენახვა (ასსცსა, ფ. 1041. ან. 1, საქმე 1826, ფურც. 184).

სახელმწიფო არქივის ახალი შენობა (1990 წ.)

ახალ შენობაში გადასვლასთან დაკავშირებით გარკვეული ღონისძიებები გატარდა საჭირო ინვენტარმოწვობილობის შესაძენად. აღნიშნული ობიექტის დამკვეთი აჭარის კაპიტალური მშენებლობის სამმართველოდან უსასყიდლოდ იქნა შემოზიდული 12 621 მანეთის ინვენტარი. 7302 მანეთის ინვენტარ-მოწვობილობა საარქივო დოკუმენტებთან ერთად შემოტანილი იქნა ყოფილი პარტარქივიდანაც. ამ ღონისძიებების შედეგად მეტ-ნაკლებად გადაწყდა „მემატიანეს“ და ცსა-ის სათანადო ინვენტარით აღჭურვის საკითხი.

ცენტრალური სახელმწიფო არქივის შენობის ექსპლოატაციაში შესვლამ დღის წესრიგში დააყენა ბევრი ახალი საკითხი. პროექტით არ იყო გათვალისწინებული დაცვითი სიგნალიზაციის მოწყობა, რისთვისაც საჭირო იყო 400 000 მანეთი. პრობლემად იქცა დაცვის მუშაკთა შენახვა. ვერც საპოლიციო დაცვაზე გადაყვანა მოხერხდა (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე - 794, ფურც 4-5), თუმ-

ცა მოგვიანებით აღნიშნული პრობლემა დადებითად გადაწყდა.

საარქივო დაწესებულება დღეისათვის სწორედ ამ შენობაშია განთავსებული. 2011 წლის სარემონტო სამუშაოების დაწყებამდე საარქივო სამმართველოს ადმინისტრაციული შენობა ქალაქის უსახურ ნაგებობათა რიცხვს განეკუთვნებოდა:

საარქივო სამმართველო სარემონტო სამუშაოების დაწყებამდე (2010 წელი)

2011 წლის პრიორიტეტების შესაბამისად, კაპიტალურად შეკეთდა საარქივო სამმართველოს შენობა. შესაბამისად, საარქივო დოკუმენტების უსაფრთხოდ შენახვის და დაცვისათვის, მოქალაქეთა უფრო მარტივი და კომფორტული მომსახურებისათვის შეიქმნა შესაფერისი პირობები. გაიოლდა ინფორმაციის მოძიების სისტემა, საცავები და განყოფილებები აღიჭურვა თანამედროვე ავეჯით და კომპიუტერული ტექნიკით.

*საარქივო სამმართველო სარემონტო სამუშაოების
დასრულების შემდეგ (2012 წ.)*

შეკეთდა და კეთილმოეწყო სამუშაო ოთახები, კანცელარია და სამკითხველო დარბაზი.

სამკითხველო დარბაზი

რთული მდგომარეობა იყო რაიონულ არქივებშიც. დოკუმენტები განთავსებული იყო არქივისათვის შეუფერებელ შენობებში. ყოფილი საბჭოთა კავშირის მესაზღვრეთა ყაზარმის შენობაში განთავსებული **ხელგაჩაურის რაიონის არქივი** იყო ავარიულ მდგომარეობაში, ჩაცვენილი იყო იატაკი. საცავეები შეღწევადი იყო ქვეწარმავლებისა და მღრღნელებისათვის.

ხელვაჩაურის რაიონული არქივი 1970-2012 წლებში

2011 წელს არქივისათვის გამოიყო აჭარკოვპავშირის რაიონული განყოფილების შენობის ნაწილი, რომელიც კაპიტალურად შეკეთდა და აღიჭურვა ახალი საოფისე ავეჯითა და ტექნიკით.

ხელვაჩაურის არქივი 2012 წლიდან

მსგავსი სიტუაცია იყო **ქედის არქივში**. არქივის შენობის უკანა კედელზე მიყრილი იყო მეწყერის შედეგად ჩამოწოლილი ნიადაგი, რის გამოც კედლებში ჟონავდა გრუნტის წყალი.

ქედის რაიონული არქივის ფონდსაცავი (2010 წელი)

ზოგიერთი საცავი განთავსებული იყო მიწურ იატაკზე, არ იყო სახანძრო-საგანგაშო აღჭურვილობა, ასევე სიგნალიზაცია. შენობა სრულიად შეუსაბამო იყო არქივისათვის. 2011 წ. რაიონული არქივისათვის გამოიყო სამხედრო კომისარიატის ყოფილი შენობა, რომელსაც ჩაუტარდა სარემონტო-სარეკონსტრუქციო სამუშაოები და აღიჭურვა ახალი კომპიუტერული ტექნიკითა და საოფისე ავეჯით.

ქედის რაიონული არქივი სარემონტო სამუშაოების შემდეგ

არასტანდარტულ, შეუფერებელ ორსართულიან შენობაში იყო განთავსებული **შუახევის რაიონული არქივიც**. სხვა რაიონული არქივების მსგავსად, შუახევის დოკუმენტსაცავიც მოსახლეობისათვის მოუხერხებელ, მივარდნილ ადგილას მდებარეობდა. დღეისათვის რაიონული არქივებმა გადმოინაცვლა ცენტრებში, სადაც მდებარეობს რაიონის ყველა ინფრასტრუქტურა. შუახევის მუნიციპალური არქივისათვის რაიონის ცენტრში, გამგეობასთან ახლოს გამოიყო ყოფილი დაცვის პოლიციის შენობა, რომელსაც ჩაუტარდა კაპიტალური რემონტი.

შუახევის რაიონული არქივის ძველი და ახალი შენობები

ახლადაშენებული რაიონული ბიბლიოთეკის შენობაში გადმოინაცვლა მოსახლეობისათვის ადრე მოუხერხებელ ადგილას მდებარე **ხულოს რაიონულმა არქივმა**, რომელიც ასევე დოკუმენტების შენახვისათვის შეუფერებელ,

არასტანდარტულ შენობაში იყო განთავსებული. ადრე იქ იყო საყოფაცხოვრებო მომსახურების ობიექტები. ამჟამად, ხულოს არქივმა გადმოინაცვლა რაიონის ცენტრში მდებარე ორსართულიან შენობაში, რომელიც სარემონტო სამუშაოების ჩატარების შემდეგ იქცა რაიონის ერთ-ერთ ყველაზე ლამაზ ნაგებობად.

ხულოს რაიონული არქივის ძველი და ახალი შენობები

პიონერთა სახლის ერთ-ერთ ოთახში იყო განთავსებული საარქივო დოკუმენტები **ქობულეთის რაიონულ არქივშიც (1957 წლამდე)**. რაიადმასკომის იმდროინდელი თავმჯდომარის ფატუშა ღუმბაძის დახმარებით 1958 წლი-

დან არქივს გამოეყო ოთახები (ერთი დიდი ოთახი საცავისათვის და მომცრო ოთახი თანამშრომლებისათვის) რაიალმასკომის შენობის პირველ სართულზე. 1973 წელს არქივმა გადაინაცვლა ფიტოპათოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომლებისათვის აშენებული საცხოვრებელი სახლის პირველ სართულზე (რუსთაველის ქ. 140). თავდაპირველად იგი მუზეუმისათვის ყოფილა განკუთვნილი, მაგრამ საარქივო ცნობებისადმი მოსახლეობის გაზრდილი მოთხოვნების გამო მიზანშეწონილად იქნა მიჩნეული აღნიშნული ფართის არქივისათვის გადაცემა. 1990-იანი წლებიდან ამ შენობაში არქივის ფუნქციონირება შეუძლებელი გახდა. საკანალიზაციო და წყლის სისტემების სიძველისა და გაუმართაობის გამო შენობის ზედა სართულებიდან საცავებში მუდმივად ხდებოდა წყლის ჩამოჟონვა, ზიანდებოდა და ნადგურდებოდა საარქივო დოკუმენტები. 2012 წლიდან არქივი გადავიდა ქალაქის ცენტრში, ავტოსადგურის მიმდებარე ტერიტორიაზე, ყოფილი აჭარკოოპკავშირის შენობაში.

ქობულეთის რაიონული არქივის ძველი და ახალი შენობები

დღეისათვის საარქივო სამმართველოსა და მისი ტერიტორიული ორგანოების (მუნიციპალური არქივების) შენობები ერთ-ერთი ყველაზე თანამედროვე, ლამაზი და კეთილმოწყობილი საარქივო დაწესებულებებია საქართველოში, სადაც ინტენსიურად მიმდინარეობს საარქივო, სამეცნიერო, საგამომცემლო საქმიანობა.

თაზი IV

საარქივო დოკუმენტებით უზრუნველყოფა და აღრიცხვა

§ 1. დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავება და დაკომპლექტება

აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის შექმნისთანავე (იმ დროისათვის არქივი აერთიანებდა 72 ფონდის 11481 შესანახ ერთეულს) ჩამოყალიბდა **უწყებათა დოკუმენტური მასალების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების ჯგუფი**, რომელმაც დაიწყო აქტიური მუშაობა წყარო-დაწესებულებებიდან დოკუმენტებით არქივის სისტემატური შევსების უზრუნველსაყოფად. აღნიშნული სამუშაოები ხორციელდებოდა დაკომპლექტების წყაროების, მისაღები დოკუმენტების შემადგენლობის განსაზღვრისა და არქივში დოკუმენტების ჩაბარებასთან დაკავშირებული ორგანიზაციული საკითხების მოგვარების პარალელურად.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა და ენიჭება ეროვნული საარქივო ფონდის დაკომპლექტების იმ წყარო-დაწესებულებების შემადგენლობის სწორად განსაზღვრას, რომლებიც ქმნიან ეროვნული ფონდის შემადგენელ - კუთვნილ დოკუმენტებს.

საქართველოს კანონით „**ეროვნული საარქივო ფონდისა და ეროვნული არქივის შესახებ**“ აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში ეროვნული საარქივო ფონდი ივსებოდა იმ დოკუმენტებით, რომლებიც იქმნებოდა: სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების, ადგილობრივი თვითმმართველობის, პოლიტიკური ორგანიზაციების, საჯარო და კერძო სამართლის იურიდიული პირების საქმიანობის პროცესში; გადაეცემოდა სახელმწი-

ფოს სამართალმემკვიდრეობის საფუძველზე; გადასული იყო სახელმწიფო საკუთრებაში ჩუქების, ანდერძით გადაცემის, ნასყიდობის ან სხვა კანონიერ საფუძველზე; წარმოადგენდა ფიზიკური და იურიდიული პირების საკუთრებას. აღნიშნული მიმართულებით მუშაობა მიმდინარეობს თანამედროვე პირობებშიც.

არქივის დაკომპლექტების წყარო-დაწესებულებების კონკრეტული სიების შემუშავება ხდება სსიპ საქართველოს ეროვნული არქივის 2009 წლის 16 ნოემბრის N 66 ბრძანებით შემუშავებული „ადგილობრივი არქივების დაკომპლექტების წყარო-დაწესებულებათა სანიმუშო სიების შესახებ“ საფუძველზე. დრო და დრო (5 წელიწადში ერთხელ) ხდება დაკომპლექტების წყარო-დაწესებულებათა სიების განახლება, რომელიც მტკიცდება საარქივო სამმართველოს საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისიის მიერ.

1943 წლამდე ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დოკუმენტების დაკომპლექტების შესახებ მასალები მეტად მწირია, თუმცა ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში ამ კუთხით მუშაობა ყოველწლიურად წარმოებდა. საშტატო განრიგში ფიქსირდება საუწყებო არქივის ინსპექტორი, რომელსაც ევალებოდა დაკომპლექტების საქმიანობის წარმართვა (ასსცსა, ფონდი რ-1041, ანაწერი 1, საქმე 206, ფურც. 2). აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო სამმართველოს (ასსცსა, ფონდი რ-1041) ანაწერებიდან ჩანს, რომ 1967-1990 წლებში საქმისწარმოების სწორად წარმართვისათვის დაწესებულებათა საუწყებო არქივების კონტროლს ახორციელებდა ინსპექტორთა ჯგუფი. 1991 წლიდან ინსპექტორთა ჯგუფი ჩამოყალიბდა განყოფილებად და საქმისწარმოების სწორი ორგანიზაციის, საუწყებო არქივებთან მუშაობის და დაკომპლექტების განყოფილების სახით ხელმძღვანელობდა აღნიშნულ საქმიანობას. განყოფილებამ ამ ფორმით იმუშავა 1999 წლამდე.

აჭარის არ საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის 1999 წლის 1 თებერვლის N12 ბრძანებით შეიქმნა საქმისწარმოების, საუწყებო არქივების და ეროვნული საარქივო ფონდის დაკომპლექტების ორგანიზაციის განყოფილება (ასსცსა, ფონდი რ-1041, ანაწერი 1, საქმე 1882, ფურცელი 13).

2004 წლის 17 აგვისტოს აჭარის არ მთავრობის N18 დადგენილებით შეიქმნა დოკუმენტების დამუშავებისა და საუწყებო არქივებთან ურთიერთობის სამსახური, რომელიც გადაკეთდა ჯერ დაკომპლექტებისა და დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების განყოფილებად (მთავრობის 2008 წლის 6 მარტის 12 დადგენილების საფუძველზე), ხოლო მოგვიანებით კი (2010 წლის 17 ივნისის 22 დადგენილებით) ტერიტორიულ ორგანოებთან მუშაობისა და დაკომპლექტება-დამუშავების განყოფილებად.

1937 წლის პირველი ნახევრისთვის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში თავმოყრილი იყო 144 ფონდის 17038 შესანახი ერთეული (ასსცსა, ფონდი რ-89, ანაწერი 1, საქმე 17, ფურცელი 23).

1996 წელს აჭარის ასსრ ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში ინახებოდა 1878-1995 წლების 1749 ფონდის 520 ათასზე მეტი საქმე.

2001 წლის 1 იანვრისათვის აჭარის არ საარქივო სამმართველოს ცენტრალურ და რაიონულ სახელმწიფო არქივებში ინახებოდა 539 493 მუდმივად შესანახი დოკუმენტი, 2001 წლის ბოლოსთვის ამ ციფრმა შეადგინა 554 069 საქმეთა ერთეული (ასსცსა, ფონდი 1041, ანაწერი 1, საქმე 2009, ფურცელი 5).

2000 წლამდე მოქმედი დაკომპლექტების, ეროვნული ფონდის შემქნელ წყარო-დაწესებულების სიაში შეტანილი იყო 447, 2002 წლისათვის კი 400 წყარო - დაწესებულება. მათ რიცხვში შევიდა ტექნიკური დოკუმენტაციის წარ-

მომქმნელი დაწესებულებების წყარო-ორგანიზაციები (ას-სცსა, ფონდი 1041, ანაწერი 1, საქმე 2009, ფურცელი 34).

2015 წლის 1 იანვრის სტატისტიკური მონაცემებით სამმართველოში დაცულია 2356 ფონდის მუდმივად შესანახი **670 222 საქმეთა ერთეული და პირადი შემადგენლობის 1327 ფონდის 237 509 შ/ე.** მათ შორის:

ა. საარქივო სამმართველოს ცენტრალურ არქივში - 1675 ფონდის მუდმივად შესანახი 566 529 საქმეთა ერთეული და პირადი შემადგენლობის 475 ფონდის 81 884 საქმეთა ერთეული;

ბ. ტერიტორიული ორგანო ქობულეთის არქივში - 191 ფონდის მუდმივად შესანახი 30 850 საქმეთა ერთეული და პირადი შემადგენლობის 255 ფონდის 42 381 საქმეთა ერთეული;

გ. ტერიტორიული ორგანო ხელვაჩაურის არქივში - 175 ფონდის მუდმივად შესანახი 28 232 საქმეთა ერთეული და პირადი შემადგენლობის 209 ფონდის 46 264 საქმეთა ერთეული;

დ. ტერიტორიული ორგანო ქედის არქივში - 120 ფონდი მუდმივად შესანახი 15 056 საქმეთა ერთეული და პირადი შემადგენლობის 124 ფონდის 26 420 საქმეთა ერთეული;

ე. ტერიტორიული ორგანო შუახევის არქივში - 129 ფონდი მუდმივად შესანახი 17 361 საქმეთა ერთეული და პირადი შემადგენლობის 128 ფონდის 16 864 საქმეთა ერთეული;

ვ. ტერიტორიული ორგანო ხულო არქივში - 66 ფონდი მუდმივად შესანახი 12 194 და პირადი შემადგენლობის 136 ფონდის 23 696 საქმეთა ერთეული.

ეროვნული საარქივო ფონდის ხარისხიანი დაკომპლექტებისათვის უნდა გაძლიერდეს სამინისტროებისა და აღმასრულებელი ხელისუფლების სხვა ორგანოების საარქივო საქმის და საქმისწარმოების მდგომარეობის,

დოკუმენტების სახელმწიფო შენახვისათვის შერჩევის საქმეში სახელმწიფო და საუწყებო არქივების მუშაობის კონტროლი. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ეროვნული ფონდის შემქნელ ორგანიზაცია-დაწესებულებებში სახელმწიფო შენახვაზე გადასაცემი საქმეების სწორად ფორმირებას და დაცვას.

დოკუმენტების შემადგენლობა, რომლებიც ექვემდებარება სახელმწიფო შენახვას, განისაზღვრება დოკუმენტების ღირებულების ექსპერტიზის საფუძველზე. დოკუმენტების შემფასებელი ექსპერტიზა არის დოკუმენტების შესწავლა მათი ღირებულების კრიტერიუმების საფუძველზე დოკუმენტების შენახვის ვადების განსაზღვრისა და მუდმივი შენახვისათვის შესარჩევად.

დაწესებულების საქმიანობის პროცესში წარმოქმნილი დოკუმენტების შემფასებელი ექსპერტიზის, ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების შერჩევისა და მუდმივი შენახვისათვის გადასაცემად მომზადების სამუშაოების ორგანიზაციის საქმეთა მეცნიერულ კონტროლს ახორციელებს დაკომპლექტება.

დოკუმენტების გადაცემა საარქივო სამმართველოში ხორციელდება ყოველწლიურად, გეგმა-გრაფიკის შესაბამისად. დოკუმენტების მიღება ფორმდება მიღება - გადაცემის აქტით. დაკომპლექტების განყოფილებაში ყველა წყარო დაწესებულებებზე იქმნება პირადი საქმე, სადაც თავსდება, ყველა მონაცემები აღნიშნულ ორგანიზაციის საარქივო საქმეთა მდგომარეობაზე (პასპორტი, აქტები, არსებული მდგომარეობა, საქმეთა ჩაბარებისა და ადგილზე არსებული რაოდენობა და სხვა).

დაკომპლექტების საქმიანობასთან უშუალოდ კავშირშია დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავება. ამ მიზნით, საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს 1965 წლის 19 თებერვლის N 99 დადგენილებით აჭარის ასსრ სახელმწიფო არქივთან 1966 წლის 1 იანვრიდან

შეიქმნა სამინისტროების, უწყებების, დაწესებულებების, ორგანიზაციებისა და საწარმოების დოკუმენტური მასალების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების სამეურნეო ანგარიშსწორების ჯგუფი 7 კაცის შემადგენლობით. ჯგუფის ფუნქცია იყო დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავება, შემდგომში მათი გადაცემა სახელმწიფო შენახვაზე.

საქართველოს სახელმწიფო საარქივო დეპარტამენტის კოლეგიის 1996 წლის 29 თებერვლის გადაწყვეტილების და მე-6 ბრძანების საფუძველზე, აჭარის არ სახელმწიფო საარქივო დეპარტამენტთან შეიქმნა **უწყებათა დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების სამსახური**. შესაბამისად, გაუქმდა (1997 წლის 1 აგვისტოდან) ცენტრალური სახელმწიფო არქივის უწყებათა დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების განყოფილება (ასსცსა, ფონდი რ-497, ანაწერი 1, საქმე 4, ფურცელი 1).

უწყებათა დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების სამსახური ახორციელებს სამინისტროების, უწყებების, დაწესებულებების, ორგანიზაციების და საწარმოების დოკუმენტთა სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავებას, რომლებიც დადგენილი ვადის შემდეგ ბარდება არქივს. ამ სამსახურის თანამშრომლებს დიდი პასუხისმგებლობა აკისრიათ. სწორედ მათ პროფესიონალიზმზეა დამოკიდებული, თუ როგორი ხარისხის და მნიშვნელობის დოკუმენტი დაიდებს ბინას საარქივო დაწესებულებებში.

§ 2. საექსპერტო - შემმოწმებელი კომისია

სახელმწიფოს სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობის შესაბამისად, იცვლებოდა არქივებთან მუშაობის

ფორმები და მეთოდები. უცვლელი რჩებოდა მხოლოდ არქივებში ისტორიული, სამეცნიერო მნიშვნელობის დოკუმენტების მოზიდვისა და მათი დაცვის ორგანიზაცია. ბოლო წლებში მომხდარმა პოლიტიკურმა ცვლილებებმა გააღებინა მოახდინა საარქივო დარგის მუშაობაზე: ერთის მხრივ, მრავალი წლის მანძილზე არსებული არქივების დაკომპლექტების წყარო-დაწესებულებათა რეორგანიზაცია-ლიკვიდაციამ, დაწესებულებათა ფუნქციის შეცვლამ, ხოლო მეორეს მხრივ - სახელმწიფო ორგანიზაციებისა და უწყებების ფინანსურმა პრობლემებმა აუცილებელი გახდა საარქივო დარგისთვის იურიდიული საფუძვლის შექმნა. 1995 წელს მიღებული საქართველოს კანონი „ეროვნული საარქივო ფონდისა და ეროვნული არქივის შესახებ“ წარმოადგენს სწორად ამ საკანონმდებლო ბაზას.

დოკუმენტების დაცვას, მოწესრიგებას და დადგენილ ვადაში სახელმწიფო შენახვაზე გადაცემას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ეროვნული საარქივო ფონდის დაკომპლექტების საქმეში, რაშიც ძირითად როლს **ასრულებს საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისია**. ამ კომისიის უპირველეს მიზანს შეადგენს დოკუმენტური მასალების სამეცნიერო, პოლიტიკური და პრაქტიკული ღირებულებისა და შენახვის ვადების განსაზღვრა, დოკუმენტური მასალების შერჩევა მუდმივ და ხანგრძლივ შესანახად, იმ დოკუმენტების გასანადგურებლად გამოყოფა, რომლებმაც დაკარგეს სამეცნიერო, საცნობარო და ისტორიული მნიშვნელობა.

1920 წლიდან აჭარის არქივების ისტორიაში ახალი ხანა იწყება. დროებითმა მთავრობამ დიდი მუშაობა გასწია სხვადასხვა წარმოება-დაწესებულებებში, ოჯახებში მიმოძიებული საარქივო დოკუმენტების შეგროვებისა და აღწერა-კლასიფიკაციისათვის, მაგრამ არქივებისა და კანცელარიების მუშაკები მოკლებული იყვნენ ელემენტარულ

ლი წესების დაცვის შესაძლებლობას და პრაქტიკული თვალსაზრისით წევრებდნენ დოკუმენტთა ამა თუ იმ კატეგორიის მოსაპოვების თუ შენახვის საკითხს, რაც აბსოლუტურად გამორიცხავდა დოკუმენტური მასალების ისტორიული მნიშვნელობის მეცნიერულ ექსპერტიზას.

აჭარის საარქივო დაწესებულებაში პირველად კონცენტრირებული იყო შემდეგი ფონდები: ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორის, საპორტო ქალაქ ბათუმის საპოლიციო სამმართველოს უფროსის მოადგილის, სასამართლო დაწესებულებების, ქუთაისის გუბერნიის კანდარმერიის, ჩაქვის საუფლისწულო მამულის, ბათუმისა და ფოთის ნავსადგურების მშენებლობისა და სხვა ფონდები (ასსცსა, ფონდი რ-1041, აღწერა 1, საქმე 3, ფურცელი 1-15).

საარქივო საქმის გაუმჯობესების მიზნით აჭარის ასსრ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის სპეციალური დადგენილებით სახალხო კომისარიატებს, ცენტრალურ დაწესებულებებსა და ადგილობრივ ორგანიზაციებს, მათი პროფილის შესაბამისად, დაევადათ 1937 წლის 1 მარტამდე შეემუშავებინათ საქმეთა და მასალები ნუსხა, რომლებიც ექვემდებარებოდა საარქივო საქმეთა არქივში შენახვას. ცენტრალურ საარქივო სამმართველოსთან შეთანხმებით მათვე უნდა შეემუშავებინათ და დაემტკიცებინათ ინსტრუქციები და ნუსხები მთელი სისტემისათვის, განესაზღვრათ დოკუმენტთა შენახვის ვადა.

ამ პერიოდიდან საარქივო მასალებში ჩნდება შემოწმებული კომისიები, რომლებიც ნუსხების მიხედვით ახდენდნენ დოკუმენტების გადარჩევას. პირველი ოქმი დათარიღებულია 1940 წლის 18 სექტემბერით (ასსცსა, ფონდი რ-1041, აღწერა 1, საქმე 3, ფურცელი 1). 1940 წლის ბოლოსათვის ჩატარებული იყო შემოწმებული კომისიის 200-მდე სხდომა, რომლებზეც განხილული იყო 450 აღწე-

რა 150 ათასი შესანახი ერთეულით (ასსცსა, ფონდი რ-1041, აღწერა 1, საქმე 3, ფურცელი 1).

1941 წლის აქტებზე უკვე ჩნდება ბეჭდური წარწერა: „**ვამტკიცებ, საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისია**, ხოლო 1942 წლიდან კი შემოღებულია შტამპი: „**ვამტკიცებ, საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისია**“. 1948 წლიდან დაცულია არა მარტო აქტები, არამედ აჭარის ასსრ საარქივო სამმართველოს საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისიის სხდომის ოქმები. 1948 წლის 28 თებერვლის ოქმიდან ჩანს კომისიის მთელი შემადგენლობა. კომისიას ხელმძღვანელობდა სამმართველოს უფროსი **ტატიანა ნეფედოვა (მდივანი კარაბაშიძე, წევრები: გ. პინიანცი, ქ. ცეცხლაძე, თოიძე)**. 1949-1990 წლებში საექსპერტო-შემმოწმებელ კომისიას ხელმძღვანელობდა სამმართველოს უფროსის მოადგილე **გრიგოლ პინიანცი**, რომელსაც **2000 წელს** მიენიჭა „**საუკუნის არქივისტი**“-ს წოდება (ასსცსა, ფონდი რ-1041, აღწერა 1, საქმე 45, ფურცელი 1). მომდევნო წლებში საექსპერტო შემმოწმებელ კომისიას ხელმძღვანელობდნენ: **შ. აბაშიძე, თ. ქობულაძე, მ. ჭელიძე, ნ. ზაქარიაძე, ს. ბერიძე**.

აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოს 1963 წლის 16 ივლისის №505 დადგენილებით დამტკიცდა „**აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო განყოფილების საექსპერტო შემმოწმებელი კომისიის დებულება**“, სადაც ჩამოყალიბებული იყო უწყებების, დაწესებულებების, ორგანიზაციების, საწარმოების, კოლმეურნეობების, საბჭოთა მეურნეობების დოკუმენტური მასალების სამეცნიერო-ისტორიული და პრაქტიკული ღირებულებების ექსპერტიზისა და ამ მასალებით სახელმწიფო არქივებისა და მათი ფილიალების საარქივო ფონდის დაკომპლექტების შემდგომი გაუმჯობესების საკითხები.

შემდგომ წლებში კიდევ უფრო დაიხვეწა საარქივო დარგისადმი წაყენებული მოთხოვნები, იცვლებოდა მათი

შენახვის ვადები, რაც მეტ-ნაკლებად ცვლიდა საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისიის მუშაობის მეთოდებს და ფორმებს, იცვლებოდა და იხვეწებოდა მისი დებულებაც, მაგრამ უცვლელი დარჩა საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისიის, როგორც დოკუმენტების დაცულობის ერთ-ერთი გარანტის ფუნქცია და მნიშვნელობა.

საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისიას არ დაუკარგავს მნიშვნელობა 1990-იან წლებში განვითარებული მოვლენების შემდეგაც, როდესაც შეიცვალა საზოგადოებრივი ფორმაცია. ცვლილება განიცადა საარქივო დარგის მმართველობის ფორმამ, გაუქმდა საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტთან არსებული დეპარტამენტის საბჭო, მაგრამ უცვლელი დარჩა საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისიის, როგორც ერთადერთი სათათბირო ორგანოს ფუნქცია და არსებობის აუცილებლობა.

მარტო 2000-2014 წლებში ცენტრალური არქივის ფონდები გაიზარდა 102 338 მუდმივად შესანახი საქმეთა ერთეულით, საცნობარო ხასიათის დოკუმენტები - 14986 საქმეთა ერთეულით. სახელმწიფო შენახვაზე შემოტანილი იქნა გაუქმებული კომკავშირულ-პარტიული ორგანიზაციების 116 245 საქმეთა ერთეული. დროული კონტროლის შედეგად 2000-2014 წლებში შენარჩუნებული იქნა და სახელმწიფო შენახვაზე ჩაბარდა ლიკვიდირებული და რეორგანიზებული 13 ორგანიზაციის 21 999 საქმეთა ერთეული, რაშიც დიდი წვლილი შეიტანეს უწყებათა საექსპერტო კომისიებმა და სამმართველოსთან არსებულმა საექსპერტო-შემმოწმებელმა კომისიამ.

დღეისათვის საარქივო სამმართველოს საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისიის მუშაობის მთავარ ამოცანას შეადგენს: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სამინისტროების, უწყებების, საარქივო დაწესებულებათა საექსპერტო კომისიების საქმიანობისადმი სამეცნიერო-მეთოდური ხელმძღვანელობა და კონტროლი. მისი მიზანია ადგი-

ლობრივი და საუწყებო არქივების როლის ამაღლება, არქივების დაკომპლექტების წყარო-დაწესებულებათა სახეობებისა და საარქივო ფონდის დოკუმენტების შემადგენლობის განსაზღვრა, დოკუმენტების შემფასებელი ექსპერტიზის, დაწესებულებების და კერძო არქივების დაკომპლექტების საპრობლემო საკითხების განხილვა, დაწესებულებათა და კერძო არქივების, მუზეუმების, ბიბლიოთეკების, სხვა დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების სამეცნიერო-მეთოდური საქმიანობის კოორდინაცია პირადი წარმოშობის დოკუმენტური ძეგლების გამოვლენისა და სახელმწიფო შენახვისათვის გადაცემა. დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების მუდმივად შესანახი დოკუმენტური მასალების აღწერების, საქმეთა ნომენკლატურების განხილვა-დამტკიცება, შენახვის ვადაგასული დოკუმენტების გასანადგურებლად გამოყოფის აქტების განხილვა, საკითხების სწორად გადაჭრისათვის სამეცნიერო-მეთოდური სახელმძღვანელოების შექმნა, განხილვა და დამტკიცება.

საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისია დაკისრებული ამოცანების შესაბამისად განიხილავს ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების სიებს, რომლებიც წარმოადგენენ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველოს და ადგილობრივი არქივების დაკომპლექტების წყაროს, მათ შორის ისეთი ორგანიზაციებისა, რომლებიც ქმნიან ფოტოფონო და სხვა სპეციფიკურ დოკუმენტაციას. ასევე, დოკუმენტების ნუსხებს, რომლებიც ექვემდებარებიან სახელმწიფო შენახვას, სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტების ნუსხებს, რომელთა მიხედვით ხდება დოკუმენტთა გადაცემა სახელმწიფო შენახვაზე, არქივებში ჩატარებული დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავებისა და ანაწერების გადამუშავების შედეგად მიღებული მუდმივად შესანახი საქმეების ანაწერებს, არქივების ფონდებიდან

დოკუმენტების გასანადგურებლად გამოყოფის აქტებს და ა. შ. საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისია უფლებამოსილია მოითხოვოს ორგანიზაციების საექსპერტო კომისიებისაგან საარქივო საქმეთა სახელმწიფო შენახვაზე გადაცემის (მიღების) დადგენილი წესების შესრულება, მუდმივად შესანახი დოკუმენტების ანაწერების განხილვისას მოითხოვოს ორგანიზაციებიდან ამ მასალების დამუშავების დროს დოკუმენტთა მაკულატურაში გამოყოფის აქტი, რეკომენდაცია მისცეს დაწესებულებებს ორგანიზება გაუწიონ მუდმივად შესანახი, პირადი შემადგენლობის გაბნეული საქმეების დაქვანას, მოითხოვოს წერილობითი განმარტებები დოკუმენტების გაბნევის ან უკანონო განადგურების მიზეზების შესახებ, საარქივო სმმართველოს წინაშე დააყენოს იმ პირთა პასუხისმგებლობის საკითხი, რომელთაც ბრალი ედებათ დოკუმენტების დებულების დარღვევით შენახვისა და გამოყენების საქმეში, არასრულფასოვანი დოკუმენტი დაუბრუნოს ფონდშემქმნელს გადასამუშავებლად.

ამჟამად საექსპერტო-შემმოწმებელ კომისიას ხელმძღვანელობს სამმართველოს უფროსის მოადგილე **თენგიზ სალუქვაძე**, კომისია დაკომპლექტებულია კვალიფიციური კადრებით (**თ. ცინცქილაძე**, **ე. ჩაგანავა**, **მ. რურუა**, **ე. ნათელაძე**, **დ. შუშანიძე**, **ნ. შარაშიძე**, **ნ. ნაგერვაძე** და **თ. ნამგალაძე-ჯორბენაძე**, **ქ. მიქელაძე**), რომელთა მუშაობა გათვალისწინებულია მათი ძირითადი საქმიანობის სამუშაო გეგმაში და დამატებით ანაზრაურებას არ ექვემდებარება. ეს საკმაოდ შრომატევადი სამუშაოა. ზოგჯერ ერთ სხდომაზე ექსპერტს უწევს 6-8 შესწავლილ საკითხზე დასკვნის მომზადება.

საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისიის შემადგენლობა
(2015 წელი)

დოდო შუშანიძე, თენგიზ ცინცქილაძე, ნაზი შარაშიძე, თამარ ნამგალაძე, ეთერ ნათელაძე, ნაზი ნაგერვაძე, მაია რურუა, ელგუჯა ჩაგანავა, თენგიზ სალუქვაძე (თავმჯდომარე)

2010-2014 წლებში ჩატარდა საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისიის 44 სხდომა, რომლებზეც განხილული იქნა 759 საკითხი, მათ შორის განხილული და მოწონებული იქნა 233 ორგანიზაციის საქმეთა ნომენკლატურა, დამტკიცდა ანაწერები 32192 მუდმივად შესანახ, 26 714 ხანგრძლივად შესანახ საქმეებზე და 1148 ფოტოდოკუმენტზე. შეთანხმდა აქტები 96 136 შენახვის ვადაგასულ დოკუმენტზე, ჩამოიწერა 14 ფონდის გაბნეული 60 საქმეთა ერთეული.

სხვა ძირითად საქმიანობასთან ერთად საექსპერტო-შემმოწმებელ კომისიაზე ბოლო ათწლეულში განხილულია სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ამსახველი ოსმალური დოკუმენტების ქსეროასლების ანაწერები, რომლებიც დაცულია სოფიის (ბულგარეთი) კირილესა და მეთოდეს სახელობის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში, გრაცის (ავსტრია) უნივერსიტეტში დაცული VII-XI საუკუნეების ქართული ხელნაწერების (ჰიუგო შუხარტის კო-

ლექცია) და პეტრიწონის მონასტრის ტიპიკონის ქსეროას-
ლების ანაწერები, კულტურის, მეცნიერების, განათლების
სფეროს დამსახურებული მუშაკების სახელმწიფო და სა-
ზოგადო მოღვაწეების, პოეტების, მწერლების პირადი
ფონდების ანაწერები, კინოფოტოფონო და ტექნიკური
დოკუმენტების ანაწერები.

გვაქვს გარკვეული პრობლემებიც: ორგანიზაციების
მიერ წარმოდგენილ ანაწერებში ხშირად არ არის სრულ-
ყოფილი მასალები. დღეისათვის მოქმედი დებულებით სა-
ექსპერტო-შემმოწმებელ კომისიას არა აქვს უფლება
მკაცრად მოითხოვოს დაწესებულებებიდან პასუხი დაკარ-
გული, გაბნეული საქმეების ან არასრულყოფილად წარ-
მოდგენილი ანაწერის შესახებ. საექსპერტო-შემმოწმებ-
ელი კომისია მხოლოდ დაწესებულებებიდან მიღებული
ცნობით კმაყოფილდება. ეს ეხება როგორც მუდმივ, ასევე
ხანგრძლივად შესანახ საქმეებს, კერძოდ ცნობებს მოქა-
ლაქეთა მუშაობის, სწავლისა და სხვა სოციალურ-სამარ-
თლებრივ საკითხებთან დაკავშირებით. პირადი შემადგენ-
ლობის დოკუმენტებისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდე-
ბულების შედეგად ათობით, ხშირად ასობით ადამიანი,
რომლებსაც მთელი სიცოცხლე პატიოსნად უმუშავიათ,
ვერ პოულობენ დამსახურებული პენსიისათვის სათანადო
დოკუმენტაციას, რაც არქივს ბევრჯერ აყენებს უხერხულ
მდგომარეობაში. ამიტომაცაა აუცილებელი თანამედროვე
სტანდარტების დანერგვა ყველა ორგანიზაციის საქმის-
წარმოებაში რათა, საუწყებო არქივებიდან მიღებული დო-
კუმენტური მასალების მდგომარეობა შეესაბამებოდეს ინ-
სტრუქციით გათვალისწინებულ წესებს.

§ 3. სამეცნიერო-საცნობარო აპარატი

საარქივო დოკუმენტების მრავალმხრივი გამოყენება უშუალო კავშირშია სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის სისტემის შექმნასა და მისი შემდგომი გაუმჯობესების საკითხებთან. იგი აადვილებს დოკუმენტური წყაროების გამოვლენას, უზრუნველყოფს არქივში დაცულ დოკუმენტთა შემადგენლობის და შინაარსის გახსნას, ხელს უწყობს საინფორმაციო ცნობების სწრაფად მოძებნას და მათ დროულად გამოყენებას. საცნობარო აპარატი უნდა მოიცავდეს არქივის ყველა ფონდს, ითვალისწინებდეს დაინტერესებულ მკვლევართა და დაწესებულებათა მოთხოვნებს, რათა დაუბრკოლებლად შეეძლოთ არქივში დაცული მასალების გამოყენება. სწორედ ამ მოთხოვნების შესაბამისად მიმდინარეობს მუშაობა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში.

სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის სისტემაში შედის საარქივო ცნობარები, კერძოდ: **საარქივო აღწერები, ფონდების სია, კატალოგები, მეგზურები, საძიებლები, დოკუმენტთა მიმოხილვები, თემატური ნუსხები** და ა. შ. (სახელმწიფო არქივის მუშაობის ძირითადი წესები, 1988:100).

აჭარაში საარქივო დაწესებულების ჩამოყალიბების პირველ წლებში ძნელი წარმოსადგენი იყო სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის, როგორც მეცნიერული საინფორმაციო სისტემის შექმნა, რადგან არქივის მუშაკებს მოკლე დროში სრულ ტექნიკურ წესრიგში უნდა მოეყვანათ ქალაქის საკრებულოს, სათათბიროს, ფოსტა-ტელეგრაფის, საბაჟოს და მეფისდროინდელი რუსეთის სხვადასხვა დაწესებულებებში შექმნილი და იმუამად ქაოსურ მდგომარეობაში მიმოფანტული საარქივო დოკუმენტები.

სირთულეების მიუხედავად, აჭარის არქივისტთა მცირე ჯგუფმა ჯერ კიდევ 1940 წლამდე შეძლო აჭარის ცენტრალურ არქივში ისტორიული და საბჭოთა პერიო-

დის დოკუმენტური მასალების თავმოყრა და მათი პირველადი ტექნიკური დამუშავება. 1939-1951 წლებში შედგა ფონდების სიები, აღწერები და გასარჩევი სიები, აღწერათა რეესტრები, საარქივო ფონდების სარეგისტრაციო ბარათები, ისტორიული ცნობები (ასსცსა, ფონდი რ-89; აღწ.1; საქ.50; 51; 63), რითაც შემდგომში **საფუძველი ჩაეყარა სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის შექმნას**. მართალია, სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის, როგორც საარქივო საქმის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულების ჩამოყალიბების ზუსტი თარიღი ვერ დგინდება, მაგრამ უკვე 1951 წლიდან ცენტრალური არქივის სტრუქტურაში სხვა სტრუქტურულ ერთეულებთან ერთად ჩნდება ახალი დანაყოფი **„სამეცნიერო-საცნობარო აპარატი“** (ასსცსა, ფონდი რ-89; აღწ.1; საქმ.74). 1959 წელს სამეცნიერო-საცნობარო აპარატს დაემატა სახელმწიფო აღრიცხვა და სტრუქტურულმა ერთეულმა მიიღო **„სახელმწიფო აღრიცხვა და სამეცნიერო-საცნობარო აპარატი-ს“** სახელწოდება (ასსცსა, ფონდი რ-89; აღწ.1; საქ.117), თუმცა ორივე ეს მიმართულება წარმოადგენდა დამოუკიდებელ სტრუქტურულ ერთეულს და ჰყავდა თავისი ხელმძღვანელები. 1997 წელს ცენტრალური არქივის კატეგორიის შეცვლის და ახალი სტრუქტურის დამტკიცების შემდეგ (ასსცსა, ფონდი რ-89; აღწ.1; საქ.849; ფურც.45) **სახელმწიფო აღრიცხვა და სამეცნიერო-საცნობარო აპარატი ჩამოყალიბდა განყოფილებად** და ასეთი სახით ფუნქციონირებს დღემდე.

1950 წლიდან მნიშვნელოვნად გააუმჯობესდა სამეცნიერო-საცნობარო აპარატი, რასაც ხელი შეუწყო საქართველოს მთავარი საარქივო სამმართველოს მეთოდურმა წერილმა **„სახელმწიფო არქივების სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის ერთიანი სისტემის შესახებ“** (1962 წელი).

სსრკ მინისტრთა საბჭოს 1963 წლის 25 ივლისის დადგენილებით გადაწყდა **საცნობარო აპარატის მეცნიერულად დასაბუთებული სისტემის შექმნა**, რომელიც შეი-

ლებდა ამომწურავი ინფორმაციის ეფექტური მიწოდების უზრუნველყოფას საარქივო დოკუმენტების შემადგენლობასა და შინაარსზე. ამ დადგენილებისა და რეკომენდაციების საფუძველზე აჭარის საარქივო დაწესებულებებმა გარკვეული მუშაობა ჩაატარეს სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის შექმნისა და გაუმჯობესების თვალსაზრისით. პერსპექტიულ სამუშაო გეგმებში მეტი ყურადღება დაეთმო ფონდების აღწერების, კატალოგების, მიმოხილვების, ნუსხების სრულყოფას.

აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოს 1966 წლის 8 თებერვალს № 51 დადგენილებით დამტკიცდა აჭარის ასსრ ცენტრალურ სახელმწიფო არქივის დებულება, რომელშიც **გათვალისწინებული იქნა სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის შექმნა**, რაც თავის მხრივ გულისხმობდა დოკუმენტების და საქმეთა ერთეულების აღრიცხვას, სამეცნიერო აღრიცხვასა და კატალოგიზაციას(ასსცსა, ფ.რ-89; აღწ.1; საქ.221). შესაბამისად, შემუშავდა სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის განვითარების პერსპექტიული გეგმა, რომლის საფუძველზეც, 1970 წლიდან დაიწყო **I და II კატეგორიის ფონდების გაუმჯობესება** (30 ფონდის 12034 ს/ე)(ასსცსა, ფ. რ-89; აღწ.1; საქ.849; ფურც.45). 1980 წლისათვის უკვე გაუმჯობესებული იყო 25000 ს/ე და შედგენილ იქნა 45000 თემატური ბარათი. მომზადდა მიმოხილვები, თემატური ნუსხები, გამოიცა ცენტრალური სახელმწიფო არქივის „მეგზური“, შედგა ფონდების სრულყოფილი სია როგორც ისტორიულ, ასევე საბჭოთა პერიოდზე. დაიწყო სახელობითი (გამოჩენილ პიროვნებათა) კატალოგის შედგენა.

ისტორიული ფონდებიდან წესრიგში იქნა მოყვანილი: ი-1 – სამხედრო გუბერნატორის კანცელარია; ი-6 – ბათუმის საქალაქო თვითმმართველობა, ი-7 – ბათუმის საქალაქო სათათბირო; რევოლუციის შემდგომი პერიოდის ფონდებიდან: რ-1 – რევოლუციური კომიტეტი; რ-2 –

აჭარის ასსრ სახალხო კომისართა საბჭო; რ-4 – ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი და ა.შ. ამ ფონდებში თავმოყრილი დოკუმენტები აქტიურ გამოყენებაშია და დიდ სამსახურს უწევს ფართო საზოგადოებასა და სამეცნიერო დაწესებულებებს.

სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის საფუძველს აღწერები წარმოადგენს. 2014 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით აჭარის საარქივო სამმართველოს ცენტრალურ არქივში დაცული 1660 ფონდისათვის შედგენილია 3073 აღწერა(თითოეულ ფონდზე არანაკლებ 2 ეგზემპლარი). ყველა ფონდს აქვს ისტორიული ცნობა ან ფონდის წინასიტყვაობა, შედგენილია ფონდის ფურცელი და ფონდის ბარათი.

თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა შესაძლებლობას იძლევა კიდევ უფრო ეფექტური გახდეს სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის დანიშნულება, რაც უპირველესად გულისხმობს დოკუმენტთა აღწერილობების მონაცემთა ელექტრონული ბაზის შექმნას.

„ეროვნული საარქივო ფონდისა და ეროვნული არქივის“ შესახებ საქართველოს კანონის მე-17 მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, **ორგანიზაცია-დაწესებულებები ვალდებული არიან ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტები არქივს გადასცენ, როგორც ელექტრონული, ისე მატერიალური მატარებლების სახით.** რაც შეეხება ცენტრალურ არქივში უკვე არსებულ ანაწერებს, მათი ელექტრონული დამუშავება დაიწყო 2005 წლიდან. ექსპერტიზის შემდეგ, დარჩენილ საქმეებზე დგება ახალი აღწერები, ისტორიული ცნობები, აქტები, გადასაცემი ცხრილები. 2008-2014 წლებში გაუმჯობესდა და ახალი ელექტრონული აღწერები შედგა 163 ფონდის 12 485 შესანახ ერთეულზე.

სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის ერთ-ერთი ძირითადი ელემენტია **თემატური კატალოგი.** იგი ინფორმაცი-

ის მოძებნის ძირითადი ცნობარია და მას ბარათული სახე აქვს. კატალოგში დაჯგუფებულია ინფორმაცია არქივის დოკუმენტთა შინაარსის შესახებ საქმის შესაბამისი თემებისა და დარგების მიხედვით. ამიტომ კატალოგების გამოყენების ეფექტი დიდია, მკვლევარს საქმეთა გადასინჯვის გარეშეც შეუძლია მიიღოს მისთვის საინტერესო ცნობები.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ წლების განმავლობაში ხდებოდა არასწორი დაგეგმვა, რამაც გამოიწვია ნაკლებად ღირებული ინფორმაციის აყვანათემატურ ბარათზე, რითაც დაიკარგა მისი პრაქტიკული გამოყენება-მნიშვნელობა. ამ ხარვეზის გამოსწორების მიზნით განყოფილება გეგმავს ბარათების ექსპერტიზას, გადათვალიერებას და გასანადგურებლად შერჩევას, რის შემდეგაც სახეზე გვექნება ღირებული და პრაქტიკულად გამოსაყენებელი ბარათების საკატალოგო სისტემა და მათი კომპიუტერული ვერსიები. თუმცა აქ ერთ სიძნელეს ვაწყდებით. სახელმძღვანელო წიგნები, რომლის საშუალებითაც ხდება დოკუმენტური ინფორმაციის ერთიანი, სისტემური კატალოგიზაცია, მოძველებულია. იგი რუსულ ენაზეა გამოცემული 1978 წელს (იმდროინდელი, საბჭოური იდეოლოგიური შტამების შესაბამისად). ახალი მეთოდური ლიტერატურა კი პრაქტიკულად არ გაგვაჩნია. **დღეისათვის ცენტრალურ არქივში აღრიცხვაზეა 131 063 ბარათი.**

„მეგზური“ არქივის ცნობარია, რომელიც შეიცავს მონაცემებს არქივის დოკუმენტთა ძირითადი ფონდების შესახებ. იგი არქივის ფონდების სახელწოდებათა სისტემატიზირებული ნუსხაა.

ცენტრალურ სახელმწიფო არქივის „მეგზური“-ს მაკეტი 1948 წელს დამზადდა, პირველი „მეგზური“ გამოიცა 1959 წელს, შემდგომ 1974 და 2003 წლებში. მეგზურში შესულია არქივში არსებული ძირითადი ფონდების მოკლე დახასიათებები.

ბოლო პერიოდში განვითარებული სოციალურ-პოლიტიკური მოვლენების შედეგად მოხდა რიგი დაწესებულებების ლიკვიდაცია, რეორგანიზაცია-რესტრუქტურიზაცია, რამაც დღის წესრიგში დააყენა ეროვნულ საარქივო ფონდს მიკუთვნებული დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავება და ვადაზე ადრე არქივებში დაბინავება. ამ ფონდების შემადგენლობაში მომხდარი სხვა ცვლილებების გამო არქივის ამჟამად არსებული „მეგზური“-ც საჭიროებს განახლებას. ამ სამუშაოების შესასრულებლად დაწესებულია მოსამზადებელი სამუშაოები.

სამეცნიერო-საცნობარო აპარატს განეკუთვნება აგრეთვე **დოკუმენტა მიმოხილვები**. არქივში ამ მხრივაც ჩატარებულია სერიოზული სამუშაოები, დამუშავებულია მამია ვარშანიძის, იუსუფ კობალაძის, რამაზ სურმანიძის, ჯემალ ნოღაიდელის, ფრიდონ ხალვაშის, გრიგოლ პინიანცის, ალი სამსონიას და სხვათა პირადი ფონდები და გაკეთებულია მათი მიმოხილვები. დაინტერესებულ პირებს შეუძლიათ გაეცნონ როგორც მათ შრომებსა და სტატიებს, ისე ბიოგრაფიული ხასიათის დოკუმენტებსაც. არქივში დაცული დოკუმენტების მიხედვით 1978 წელს შედგა თემატური მიმოხილვა – **„ქალაქმშენებლობის და არქიტექტურის, ისტორიული და კულტურის ძეგლთა დაცვის შესახებ“** (ასსცსა, ფონდი რ-89; აღწ.1; საქ.498; დურც.1-3; 8; 19). მიმოხილვაში შესულია ის დოკუმენტები, რომლებშიც წარმოდგენილია **ქალაქმშენებელი ინჟინერის სვიშჩევსკის** მიერ 1927 წელს შედგენილი **ბათუმის რეკონსტრუქციის და განაშენიანების პროექტი**, რომლის სამოქმედო ვადა 25-30 წელს შეადგენდა. მიმოხილვაში წარმოდგენილია ძეგლთა დაცვის შესახებ დაცული დოკუმენტური მასალები (გონიოს, ციხისძირის, თამარის ციხეები, ხუცუბნის სასაფლაოები, 1878 წლის რუსეთ-ოსმალეთის ომში დაღუპული მეზრძოლების საფლავები და სხვა).

სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის სახეობათა შორის, არქივის პრაქტიკულ მუშაობაში სულ უფრო მეტად გამოიყენება **თემატური ნუსხები**, რომლებიც გვაწვდიან ინფორმაციას დოკუმენტების შინაარსსა და შემადგენლობაზე. ცენტრალურ არქივში დაცული მასალების მიხედვით შედგენილია თემატური ნუსხები სხვადასხვა ქვეყნებთან ურთიერთობის, ილია ჭავჭავაძისა და მემედ აბაშიძის ცხოვრება-მოღვაწეობის, მე-20 საუკუნის დასაწყისში აჭარაში მოქმედი საკონსულოების, რელიგიური დაწესებულებების, მრეწველობის განვითარების, ბათუმის განაშენიანების და სხვა საკითხების შესახებ.

ამ საკითხის შესახებ საუბრისას გვერდს ვერ ავუვლით იმ ადამიანთა სახელებს, რომლებმაც დიდი წვლილი შეიტანეს სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის და ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების სახელმწიფო აღრიცხვასთან დაკავშირებული სამუშაოების შესრულებაში. ამ სამუშაოების შესრულება დიდ პროფესიონალიზმს და საკითხის ღრმა ცოდნას მოითხოვს. სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის სრულყოფის სამუშაოებს 1962 წლიდან უფროსი მეცნიერ-თანამშრომლები ასრულებდნენ, მოგვიანებით (1985 წლიდან) კი უფროსი არქივისტები. განყოფილებების შექმნის შემდეგ (1996 წლიდან) ამ სამუშაოებს ასრულებენ განყოფილების უფროსები, მთავარი არქივისტები.

აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში წლების განმავლობაში ამ რთულ საქმეს ხელმძღვანელობდნენ: **გ. მოსიძე, გ. ანდღულაძე, ე. გოგეშვილი, ნ. სელიმიძე, მ. თურმანიძე, ნ. სკამოჩაიშვილი**. მათ სახელს უკავშირდება ათობით გადამუშავებული და გაუჯობესებული ფონდი, სრულყოფილი, რედაქტირებული და დახვეწილი ანაწერები, ფონდების ისტორიული ცნობები, თემატური ბარათები და ნუსხები, სამუშაო ინსტრუქციები, რეკომენდაციები.

აჭარის არ საარქივო სამმართველოს ცენტრალური არქივის სახელმწიფო აღრიცხვისა და სამეცნიერო-საცნობარო განყოფილებამ (დასაქმებულია 3 თანამშრომელი: **მ. რურუა, ნ. კუტალაძე და ჯ. ვერულიძე**) ბოლო 4 წლის განმავლობაში **115 ფონდის 13 391 შესანახ ერთეულს ჩაუტარა გადამუშავება-გაუმჯობესება**, გასანადგურებლად შეარჩია შენახვისვადაგასული და სამეცნიერო-პრაქტიკულ ღირებულებას მოკლებული **3883 შესანახი ერთეული**, გაიმიჯნა და შედგა №I და II აღწერები მუდმივ და ხანგრძლივშესანახ საქმეებზე, ასევე ტექნიკური ხასიათის დოკუმენტებზე. თითოეულ ფონდს გაუკეთდა გადასაყვანი ცხრილები, დაიწერა ისტორიული ცნობები.

დასახელებული სამუშაოების შესრულების პარალელურად მიმდინარეობს აქტიური მუშაობა სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის შევსებისა და კომპიუტერული წესით დამუშავებისათვის, რათა შესაძლებელი გახდეს ინფორმაციის „ინტერნეტქსელში“ ჩართვა, საარქივო დოკუმენტური მასალების ფართო საზოგადოების ინტერესების სამსახურში ჩაყენება.

თაზი V

დოკუმენტური მასალების შემადგენლობა და შინაარსი. დოკუმენტების გამოყენება

§ 1. ისტორიული ფონდები

საარქივო სამართველოს ცენტრალური არქივის საცავებში დაცულ ფონდებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია **რევოლუციამდელი ანუ ისტორიული ფონდების** განყოფილებას. ფონდებში თავმოყრილია პირველხარისხოვანი ისტორიული დოკუმენტები ყოფილი ბათუმის ოლქის ტერიტორიაზე არსებული რუსეთის იმპერიის დროინდელი დაწესებულებების, ორგანიზაციების და საწარმოების, საზოგადოებრივი და წოდებრივი დაწესებულებების ისტორიისა და საქმიანობის შესახებ. ფონდებში ინახება ასევე საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის (1918-1921წწ.) დაწესებულებების, თურქეთისა და ინგლისის საოკუპაციო პერიოდის მასალები. ისტორიული ფონდები პერიოდულად ივსება საზღვრებს გარეთ სხვადასხვა ქვეყნების არქივებში დაცული ჩვენი ქვეყნის ისტორიის ამსახველი ელექტრონული არქივებით.

2015 წლის იანვრის მდგომარეობით ისტორიულ ფონდსაცავში **დაცულია 82 ფონდის 13 256 საქმეთა ერთეული**. ეს ფონდები საკმაოდ კარგად არის განხილული ცენტრალური სახელმწიფო არქივის „მეგზურში“. მასში წარმოდგენილმა მასალებმა ჩვენც გაგვიწია დახმარება წინამდებარე საკითხის დამუშავების დროს.

საარქივო სამმართველოს ისტორიულ ფონდებს შორის მნიშვნელოვანია **ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორის კანცელარიის, ბათუმის ქალაქის მმართველობის, ბათუმის საქალაქო სათათბიროს, ამიერკავკასიის რკინიგზის თბილისის საჟანდარმო-საპოლიციო სამმართველოს ბათუმის განყოფილების, ბათუმის საბაჟოს, ბა-**

თუმის საგატრო პორტის სამმართველოს, ქალაქ ბათუმის და ბათუმის ოლქის მართვის საბჭოს, ჩაქვის საუფლისწულო მამულის და სხვა საოლქო მნიშვნელობის დაწესებულებების დოკუმენტური მასალების ფონდები, რომლებიც წარმოაჩენენ ბათუმის და ბათუმის ოლქის ისტორიის ძირითად ეტაპებს, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ მდგომარეობას, მრეწველობის, ვაჭრობის, სოფლის მეურნეობის განვითარებას.

ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორის კანცელარიის (1893-1920 წწ), ამიერკავკასიის რკინიგზის ჟანდარმერიისა და პოლიციის სამმართველოს ბათუმის განყოფილების (1883-1917 წწ), საპორტო ქალაქ ბათუმის პოლიციის სამმართველოს (1878-1917წწ) ფონდებში დაცულია დოკუმენტური მასალები ბათუმის და ყარსის ოლქების დაარსების და მმართველობის, ბათუმის ოლქში სამხედრო მდგომარეობის გამოცხადების, რევოლუციურ მოძრაობასთან საბრძოლველად სამხედრო ნაწილების მივლინებისა და გადაადგილების შესახებ, რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის წევრთა დაპატიმრების და ციმბირში გადასახლების, ცეცხლსასროლი იარაღის ტარების აკრძალვის, გაფიცვებში მონაწილე მუშებზე ფარული მეთვალყურეობის დაწესების, სოფლებში ეგზეკუციებისა და რეპრესიების, რევოლუციურ მოძრაობაში შემჩნეული პირების ძებნის, ადგილობრივ მოსახლეობასთან და მუშათა რევოლუციურ მოძრაობასთან საბრძოლველად პოლიციის, ჟანდარმერის, საბაჟოს თანამშრომლებისა და სხვა დამსჯელი სამხედრო ნაწილების უფლებების გაფართოების შესახებ.

ფონდებში ასევე დაცულია პოლიცმეისტერის მოხსენებითი ბარათები, ანგარიშები და პატაკები სამხედრო გუბერნატორისადმი გაფიცვებისა და შეკრებების შესახებ. აქვეა ცნობები სიდერიდისის, მანთაშევის, ბინიათ-ოღლის და როტშილდის ქარხნებში რუსეთის სოციალ-დემოკრა-

ტიული მუშათა პარტიის ბათუმის კომიტეტის ხელმძღვანელობით ორგანიზებული მუშათა რევოლუციური გამოსვლების და სამხედრო ნაწილებთან შეიარაღებული შეტაკების, 1904 წლის მიტინგების, გაფიცვებისა და შეიარაღებული შეტაკებების მონაწილეთა დაპატიმრების და ოლქიდან გასახლების, ბათუმის გარნიზონის ჯარისკაცთა და მეზღვაურთა შორის რევოლუციური აგიტაცია-პროპაგანდის, პროკლამაციათა გავრცელების (ასსცსა, ფ. ი-1, საქ.115,140,141), ბათუმის მუშათა რაიონებში განლაგებული ჯარის ნაწილების 1906-1907 წლების რევოლუციური გამოსვლების (ასსცსა, ფ. ი-1, საქ. 205,242), 1910 წ. აჯანყებული მუშების მიმართ მთავრობის რეპრესიების პასუხად ბათუმის ციხის პოლიტპატიმართა შიმშილობის და გამოსვლების (ასსცსა, ფ. ი-1, საქ. 462), ბათუმის მოსწავლეთა რევოლუციური მოძრაობის (1912წ) (ასსცსა, ფ. ი-1, საქ.557.) და სხვა მოვლენების შესახებ. აქვეა ლ. ტოლსტოის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით პოლიციის დეპარტამენტის 1910 წლის ცირკულარული წერილი სამგლოვიარო მიტინგების და შეკრებების აკრძალვის თაობაზე (ასსცსა, ფ. ი-1, საქ. 480), ცნობები მეფის მთავრობის მიერ 1907 წ. ხელოვნურად პროვოცირებული ურთიერთდაპირისპირების შესახებ სომხურ და მუსლიმანურ მოსახლეობას შორის (ასსცსა, ფ. ი-1, საქ.275). ფონდებში გვხვდება ბათუმის სამრეწველო საწარმოების სიები, რომლებშიც ტარდებოდა რსდმპ ბათუმის კომიტეტის წევრთა მუშაობა, აქვეა წარმოდგენილი მიმოწერები პოლიციის დეპარტამენტთან - კერძო პირებისგან და სახელმწიფო ორგანიზაციებისგან მიწის ნაკვეთების შეძენის თაობაზე, ბათუმში რკინიგზის, სამგზავრო სადგურის, საპორტო ნაგებობების, ნავთობის ქარხნის, საქალაქო ბაღის, ბუღვარის, სახელმწიფო ბანკის, საქალაქო ციხის აშენებასთან დაკავშირებული მასალები (ასსცსა, ფ. ი-5, აღწ.1). ფონდებში დაცულია იმ მუშებისა და მოსამსახურე-

რეების სიები, რომლებიც ამიერკავკასიის რკინიგზაზე გაფიცვების შემთხვევაში ექვემდებარებოდნენ დაპატიმრებას (ასსცსა, ფ. ი-2, აღწ.1).

ბათუმის და ბათუმის ოლქის ისტორიის ამსახველი მასალები თავმოყრილია ბათუმის ოლქის მართვის საბჭოს, ბათუმის საქალაქო სათათბიროს (1888-1919წწ), ბათუმის საქალაქო მმართველობის (1888-1921წწ), ნავთობის სააქციო სამმართველოს (1892-1920წწ) და სხვა ფონდებში. ფონდების დოკუმენტურ მასალებში ინახება ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორის დადგენილებები, ბრძანებები და განკარგულებები მიტინგების, შეკრებების, თავისუფალი სიტყვის და ბეჭდვის აკრძალვის, გაზეთის რედაქციაზე, ტიპოგრაფიასა და კერძო მიმოწერაზე ცენზურის დაწესების, ცეცხლსასროლი და ცივი იარაღის ხელისუფლებისათვის ჩაბარების, კომენდანტის საათის შემოღების, შრომის ბირჟის გახსნის, მუშებსა და მეწარმებს შორის უთანხმოების მოგვარების მიზნით ე.წ. „შესარიგებელი კამერის“ შექმნის, ქალაქის სათათბიროს და თვითმმართველობის გადარჩევის (1919 წ.), ბათუმის ოლქის საბჭოს დათხოვის და მისი ფუნქციების ბრიტანეთის სამხედრო ხელისუფლებისათვის გადაცემის შესახებ. ფონდში დაცულია აგრეთვე ცირკულარული განკარგულებები საზოგადოებრივი მმართველობის და სათათბიროს არჩევნების, ქალაქის კეთილმოწყობის, გადასახადებისა და მოსაკრებლების აკრეფის, ბათუმში იმპერატორის მისაღებად მოსამზადებელი კომიტეტის შექმნის (ასსცსა, ფ. ი-6, საქ.13.), გზების შეკეთების, ნავთობის, მინერალური ზეთების შენახვისა და გადატანის წესების შესახებ. აქვეა ბათუმის და მისი ოლქის მმართველობის საბჭოს სხდომის ოქმები მილიციის შექმნის, ბათუმის ოლქში სასურსათო კრიზისის, სათათბირო სისტემის შემოღების, ერთ სულ მოსახლეზე პურის ნორმის შემცირების, თურქეთის საოკუპაციო ხელისუფლების მიერ მოწვეული მეჯ-

ლისის დათხოვის, ოფიცრებისა და მოხალისე თეთრგვარდიელებისათვის ეკონომიკური დახმარების გაწევის და სხვათა შესახებ (ასსცსა, ფ. ი-6, ი-7).

ბათუმის საქალაქო სათათბიროს და საქალაქო მმართველობის ფონდებში თავმოყრილია მასალები საზოგადოებრივი მმართველობის მოწესრიგების, გადასახადებისა და მოსაკრებლების აკრეფის, საქალაქო მეურნეობის მშენებლობის და დაცვის, ქალაქის შემოსავალ-გასავლის დამტკიცების, ქუჩების დაპროექტების, ქალაქში მიწის ნაკვეთების იჯარით გაცემის, ქალაქის უძრავი საკუთრებიდან შემოსავლების რაოდენობის შესახებ. აქვეა ქალაქის სათათბიროს მუშაობის ანგარიშები, კომისიათა მოხსენებები სახალხო განათლების, საფინანსო და საადგილმამულო იურიდიული საქმიანობის, სკოლების გახსნის, გზატკეცილების, შენობათა მშენებლობის, სახაზინო დაწესებულებების მშენებლობისათვის გადასაცემი მიწების შემფასებელ სამთავრობო კომისიაში ქალაქის წარმომადგენლის არჩევის, სასურსათო მაღაზიების მაკონტროლებელი კომისიის შექმნის, ქალაქის წყალგაყვანილობის მოწყობის და ჭაობების დაშრობის კომისიის წევრების არჩევის თაობაზე (ასსცსა, ფ. ი-7). ბათუმის საქალაქო სათათბიროს ფონდში დაცულია ასევე საყურადღებო ცნობები ქალაქისა და პორტის წყალმომარაგების, პოლიციისა და სახანძრო დაცვის შენახვის ხარჯების, მუშა-მოსამსახურეთა 1905 წ. გაფიცვის შესახებ. აქვეა მასალები ბიბლიოთეკების გახსნის, ქალაქში სასულიერო სასწავლებლის მშენებლობისათვის მიწის ნაკვეთის გამოყოფის, თავშესაფარის საავადმყოფოდ გარდაქმნასთან დაკავშირებით. მეტად საინტერესოა გეგმები და სქემები „ბურუნთაბიეს“ გასწვრივ ახლომდებარე დაჭაობებული ადგილების ამოშრობის, ხიდების მოწყობის, ქალაქის გარშემო არსებული ტყეების დაცვის, ყოროლისწყლის მიმდებარე ველზე ნავთობსადენის გადატანის, ნური-გე-

ლის ტბის გაღრმავების და სხვა საკითხების შესახებ (ასსცსა, ფ.ი-6).

სამეურნეო-ეკონომიკური დაწესებულებების, ორგანიზაციებისა და საწარმოების ისტორიულ ფონდებში დაცულ მასალებში დაწვრილებით არის დახასიათებული ბათუმის ოლქის და შავიზღვისპირა აჭარის სანაპიროების საზღვრები, ნიადაგი და მცენარეული საფარი, სატყეო აგარაკები. ჩაქვის საუფლისწულო მამულის სამმართველოს ფონდში (ასსცსა, ფ.ი-22. 1894-1917 წწ) დაცულია მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონების სამინისტროს და სამმართველოს ჩაქვის საუფლისწულო მამულის ბრძანებები და ცირკულარები ჩაის პლანტაციებისათვის მიწის ნაკვეთების გაფართოების, ჩაის პლანტაციების მდგომარეობის, საუფლისწულო მამულში შრომის ორგანიზაციის, სატყეო სამუშაოების წარმოების წესის, ქონებისა და ტყეების აღწერის, მიწების გამოიჯნვის, გლეხებისათვის სახაზინო მიწების ნაკვეთების სატყეო სივრცეებიდან გამოყოფის შესახებ. აქვეა ცნობები ჩაქვის საუფლისწულო მამულში მეტეოროლოგიური დაკვირვების ჩატარების, 1894-1913 წლების ანგარიშები საქართველოს საუფლისწულო მამულებში ჩატარებული სამუშაოების თაობაზე. ფონდში დაცულია მოხსენებები და პატაკები მიწათმოყვობის სამუშაოების, მამულში სამომხმარებლო საზოგადოების შექმნის, მამულისათვის თურქი ოკუპანტების მიერ მიყენებული ზარალის შესახებ. მამულის ფონდებიდან ხე-ტყის მასალების გაცემის, გზატკეცილების გაყვანის, მიწების გაყოფის და გაცვლის, პეტერბურგის 1913 წ. გამოფენაში მონაწილეობის, მამულის მოოქროვილი ვერცხლის ჩაშით დაჯილდოების შესახებ. აქვეა ხელშეკრულებები და მომოწერები ჩინეთის და იაპონიის წარმომადგენლებთან ჩაქვში ჩაის კულტურის მოშენებასთან დაკავშირებით. ბათუმის ოლქის მეტყვევთა კორპუსის ისტორიულ ფონდებში (ასსცსა, ფ.ი-42) დაცუ-

ლია მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონების ქუთაისის სამმართველოს ცირკულარები და განკარგულებები ტყეების გამგებლობის, ტყეების გაჩეხვის წესის და თვითნებური გაჩეხვისათვის პასუხისგებაში მიცემის შესახებ. აქვეა სატყეო კომისიის ოქმები მიწის ნაკვეთების მიღების, ხე-ტყის მასალების დამზადებისა და მათი გადაამუშავება-ტრანსპორტირების ამსახველი დოკუმენტური მასალები.

როგორც ცნობილია, XX საუკუნის დამდეგსათვის ბათუმი წარმოადგენდა უმნიშვნელოვანეს საპორტო-სანავსადგურო ქალაქს. აქ შემოდოდა უამრავი უცხოური გემი, მათ შორის სავაჭრო დანიშნულებითაც. ბათუმის ნავთობის საწარმოებში იქმნებოდა მუშათა ორგანიზაციები, რომლებიც გარკვეულ როლს ასრულებდნენ ქალაქის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ნავსადგურების მოწყობის და საპორტო სამუშაოების შესახებ საყურადღებო ცნობებია თავმოყრილი არქივში დაცულ **ბათუმის სავაჭრო ნავსადგურის, ბათუმის, ფოთის და სოხუმის ნავსადგურების სამმართველოს ფონდებში**. ფონდებში გვხვდება მასალები ნავსადგურის ტერიტორიისათვის მიწის ნაკვეთის გამოყოფის, ნავსადგურთან მისასვლელი გზების მოწყობის, ფსკერის გასაღრმავებელი სამუშაოების ჩატარების შესახებ. აქვეა მონაცემები ბათუმის ნავსადგურში 1895-1911 წწ. ტვირთბრუნვის, შესასრულებელი სააღმშენებლო და სარემონტო სამუშაოების (ასსცსა, ფ. ი-16, საქ.118), ნავსადგურის მუშების 1905 წლის გაფიცვის შესახებ. ფონდებში წარმოდგენილია ბრძანებები და ცირკულარები სავაჭრო ზღვაოსნობის წესების, სანავსადგურო საქმეების სამართლებრივი კომიტეტის თათბირის ოქმები - შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროსთან მცურავი მცირე გემების მფლობელთათვის უფლებების შენარჩუნების შესახებ, ჩამოთვლილია ბათუმის ნავსადგურისადმი მიწერილი გემები. სასაზღვრო ზოლის დაცვის, საზღვარზე

კონტრაბანდული საქონლის და ტყვია-წამლის დაკავების შემთხვევების შესახებ დოკუმენტური მასალები დაცულია **ბათუმის საბაჟოს ფონდებში**. აქვეა მასალები საზღვარგარეთიდან შემოტანილ საქონელზე ზედამხედველობის გაძლიერების, თურქეთის და ინგლისის საოკუპაციო ჯარების მიერ ბათუმის საბაჟოსათვის 1918-1920 წლებში მიყენებული ზარალის შესახებ (ასსცსა, ფ.ი-48, ი-13, 14, 15).

სახალხო განათლებისა და კულტურის განვითარებაზე მოგვითხრობენ **ვაჟთა და ქაღთა გიმნაზიების, სახელოსნო და სხვა სასწავლო დაწესებულებების მასალები**. ფონდებში დაცულია დირექტორების, მასწავლებლების და საკლასო ზედამხედველების ანგარიშები, მოხსენებები და მოხსენებითი ბარათები ვაჟთა გიმნაზიის დაარსების, გიმნაზიის საქმიანობის (ასსცსა, ფ.ი-10, საქ.41), ვაჟთა გიმნაზიის ბიბლიოთეკის და მეტეოროლოგიური სადგურის გახსნის (1913 წ.) თაობაზე. აქვეა სტატისტიკური ანგარიშები 1898-1913 წწ. გიმნაზიის შენახვის და სწავლის ქირის საკითხებთან დაკავშირებით. ფონდებში დაცულია კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველისა და ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორის მიმოწერები 1901-1907 წწ. მუშათა რევოლუციულ გამოსვლებში გიმნაზიელთა მონაწილეობის წინააღმდეგ სათანადო ზომების გატარების თაობაზე (ასსცსა, ფ.ი-10, საქ.47). მკვლევართა ინტერესს იწვევს მასწავლებლების მიერ მოსწავლეებისათვის 1910 წელს ჩამორთმეული ხელწერილები, რომ ისინი არ მიეკუთვნებიან მთავრობისადმი მტრულად განწყობილ საიდუმლო კავშირებსა და პოლიტიკურ პარტიებს (ასსცსა, ი-30, საქ.12). აქვეა სახალხო განათლების სამინისტროს, კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველის ცირკულარები პოლიტიკური ლიტერატურის შენახვის აკრძალვის, 1909 წლისათვის დიდი რუსი მწერლის ნ.გოგოლისა და პოეტ ა. კოლცოვის, ხოლო 1914

წლისათვის მ. ლერმონტოვის იუბილეების აღნიშვნის შესახებ (ასსცსა, ფ.ი-11).

ისტორიულ ფონდებში დაცულ დოკუმენტებს შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია **რელიგიური (ქრისტიანული (მართლმადიდებლური, კათოლიკური), სომხურ-გრიგორიანული, მუსლიმური დაწესებულებების შესახებ არსებული დოკუმენტაცია**, რომელთაც ენიჭებათ პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა აჭარაში მიმდინარე ეროვნული თუ რელიგიური საკითხების შესასწავლად.

წმინდა საქალაქო ტაძრის (1884-1903 წწ), ბათუმის მართლმადიდებლური ტაძრის მოწყობის კომიტეტის (1882-1910 წწ), იმერეთ-სამეგრელოს ეპარქიის წმ. ნიკოლოზის სახელობის ბერძნული ეკლესიის (1900-1912 წწ), გურია-სამეგრელოს ეპარქიის წმ. ნიკოლოზის სახელობის ბერძნული ეკლესიის (1888-1915 წწ), ალექსანდრე ნეველის ტაძრის (1895-1910 წწ), სომხური კათოლიკური ეკლესიის (1908-1911 წწ), რომის კათოლიკური ეკლესიის (1908-1911 წწ), ყუბანის პლასტუნების ბატალიონის ეკლესიის (1904-1912 წწ) ფონდებში დაცულია მასალები ბათუმის ეკლესიების მშენებლობის, გადაკეთების, ეკლესიის შეკეთების და სამრეკლოს აშენებაზე გაწეული სამუშაოების ხარჯთარიცხვების შესახებ. აქვეა ცნობები სასულიერო სემინარიის ასაშენებლად შემოწირულობათა შეგროვების თაობაზე. ფონდებში დაცულია განცხადება იუდეველთა მიერ ქრისტიანული რწმენის მიღების, ქორწინებისა და ნათლობის რაოდენობის შესახებ 1894-1900 წლებში. აქვეა წარმოდგენილი საინტერესო მიმოწერები ბათუმის სასულიერო სკოლის აღსაზრდელთა გარიცხვის (რევოლუციურ მოძრაობაში მონაწილეობისათვის), ქრისტიანული რელიგიის გასაგრძელებლად სახსრების შეგროვების, რომაულ-კათოლიკური ეკლესიის აგების, სამხედრო მღვდლების მოწვევის, სასულიერო სკოლების შენახვის და სხვა საკითხების შესახებ.

მეტად ღირებულია „**ბათუმის ოლქში მოქმედი ეკლესიების გაერთიანებული საარქივო ფონდი**“, სადაც დაცულია რუსულ-ქართული, ბერძნული, სომხური ეკლესიების და ებრაული სინაგოგის მასალები მოქალაქეთა დაბადების, ნათლობის, ჯვრისწერის და გარდაცვალების რეგისტრაციის შესახებ (1799-1923 წწ).

ბათუმის და ართვინის ოლქების 1874-1920 წლების პოლიტიკურ-ეკონომიკური განვითარების ამსახველი საყურადღებო და მნიშვნელოვანი ცნობებია თავმოყრილი **საქართველოსცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო და ქუთაისის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივებში დაცულ დოკუმენტებში**, რომელთა ასლებიც კოლექციის სახით ინახება საარქივო სამმართველოს ისტორიულ ფონდსაცავში.

აღნიშნულ კოლექციებში დაცულია მასალები ბათუმისა და ართვინის ოლქების სახელმწიფო მმართველობითი მოწყობისა და ბათუმის სავაყუფო მიწების შესახებ, თავმოყრილია დებულებები და ინსტრუქციები ბათუმის ოლქის მმართველობის, სასამართლო მოწყობის, ბათუმისა და ყარსის ოლქების სამხედრო გუბერნატორების უფლება-მოვალეობების, მიწათმომწყობი კომისიების დანიშნულების თაობაზე (ასსცსა, ფ.ი-81, საქ.1). აქვეა დაცული ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის მოხსენებითი ბარათი ქუთაისის გუბერნიიდან ბათუმის ოლქის გამოყოფის და დამოუკიდებელ ერთეულად ჩამოყალიბების (ასსცსა, ფ.ი-81, საქ.2) შესახებ. ფონდებში წარმოდგენილია ბათუმში არსებული სავაჭრო და სამრეწველო დაწესებულებების სიები, სანოტარო ჩანაწერები და ხელშეკრულებები. ფონდებში დაცულ მასალებში გვხვდება საინტერესო ისტორიული ცნობები აჭარის შესახებ, რომლებშიც დახასიათებულია გეოგრაფიული მდებარეობა, ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, ფლორა და ფაუნა. აქვეა ცნობები მოსახლეობის, ვაჭრობისა და მრეწველობის, სოფლის მე-

ურნეობის, ხელოსნობის, ჯანმრთელობის დაცვისა და სახალხო განათლების განვითარების შესახებ (ასსცსა, ფ.ი-82, საქ. 4). ფონდებში საყურადღებო ცნობებია თავმოყრილი საქართველოს ეროვნული საბჭოს საქმიანობის საკითხებზე. აქვეა მიმოწერები ეროვნულ საბჭოსთან სამუსლიმანო საქართველოს ეკონომიკური საქმეების მოწესრიგების, სამაჰმადიანო საქართველოს ყრილობის მოსაწვევად თანხის გამოყოფის და ბათუმში ქართულ-თურქულ ენებზე გაზეთ „სამუსლიმანო საქართველოს“ გამოცემის (ასსცსა, ფ.ი-82, საქ.18) საკითხებზე. მეტად მნიშვნელოვანია აგრეთვე საქართველოს ეროვნული საბჭოს კრებისა და საქართველოს პარლამენტის სხდომის 1917-1919 წწ. ოქმები, ასევე მასალები პარლამენტის წევრთა შემადგენლობის, საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის, ქართული ენის სხელმწიფო ენად გამოცხადების საკითხებზე (ასსცსა, ფ.ი-82, საქ.20).

ყურადღებას იმსახურებს საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დაცული, აჭარასთან დაკავშირებული დოკუმენტების ასლები, რომლებშიც დაცულია 1921-1922 წლების მასალები ახალი წითელი მეჯლისის დაარსების, ბათუმის საექსპედიციო საბაჟოს შექმნის, აჭარაში სომეხ ლტოლვილთა ჩამოსახლების შესახებ (ასსცსა, ფ.ი-82, საქ.33). აქვეა მიმოწერები და დოკუმენტური მასალები გერმანიის განათლების ყოფილი მინისტრის ოტტო შმიდტის ბათუმში ჩამოსვლასთან, ოზურგეთის მაზრის სოფელ ქორბუდეში აჭარლების ჩასახლების საკითხებთან დაკავშირებით (ასსცსა, ფ.ი-82, საქ.34).

საარქივო სამმართველოს ისტორიულ ფონდსაცავს ამდიდრებს **საქართველოს შესახებ ბრიტანეთის არქივში დაცული დოკუმენტების ქსეროასლები**, რომლის კიდური თარიღი მოიცავს 1830-1941 წლებს. დოკუმენტები საარქი-

ვო წესების შესაბამისად დამუშავდა სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობისა და პუბლიკაციის განყოფილების მიერ 2009-2010 წლებში, აიკინმა საქმეებად, გაუკეთდა აღწერილობითი სიები და მიეცა ფონდის სახე. ფონდი დაყოფილია ოთხ ტომად. I ტომში შესული დოკუმენტების ქრონოლოგიური ჩარჩო მოიცავს 1830-1921 წლებს და აერთიანებს სამ საქმეთა ერთეულს:

პირველ საქმეს ეწოდება „აჭარა და ოსმალეთის იმპერია“ საქმის პირველი ნაწილი მოიცავს თურქეთის მიერ აჭარის ოკუპაციის პერიოდს 1830 წლიდან 1878 წლამდე. საქმეში შესულია მოხსენებები და წერილები ბრიტანეთის საგარეო საქმეთა ოფისთან, აქვეა ბათუმში პირველი ბრიტანელი კონსულის ბრანდის მოხსენებები. მეორე ნაწილი მოიცავს 1840-1853 წლებს და აღწერილია ბათუმის ცხოვრება, პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობა. მესამე ნაწილი მოიცავს 1853-1877 წლების პერიოდს და ეხება ყირიმის ომის შედეგებს. აქვეა სამხედრო სტრატეგიული ხასიათის მოხსენებები, ბაღდადის კონსულისა და თურქეთის პოლიტიკური აგენტის ჰ.ქ. რაულინსონის, ასევე ა.ქეთგარდის, სიმონსის და პალგრევის მოხსენებები, სადაც მიმოხილულია ბათუმისა და აჭარის იმდროინდელი სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობა. მეოთხე ნაწილი მოიცავს 1877-1878 წლებს და ეხება რუსეთ-თურქეთის ომს. საქმეშია სან-სტეფანოს ხელშეკრულებისა და ბერლინის კონგრესის მასალები(ას-სცსა, ი-83, ტ.I,საქ.1).

მეორე საქმე „აჭარა და რუსეთის იმპერია“ მოიცავს 1878-1917 წლებს. საქმის პირველი ნაწილი არის 1878-1886 წლების დოკუმენტაცია და ეხება ბათუმის თავისუფალ პორტს, აქვეა ტრაპიზონში ბრიტანეთის ვიცე კონსულის ბილიოტის კორესპოდენციები; ბათუმში ბრიტანე-

თის საკონსულოს ხელნაწერი დოკუმენტები; ბათუმის ვიცე კონსულ პიქოქის წერილები ბათუმის სავაჭრო და ეკონომიკურ საკითხებზე. კონსულ სტივენსის მოხსენებები; დაცულია ასევე პაგეტის, ედვარდ თორნთონის, სევილ ლუმდეტის, რობილანტისა და ჩარლზ სკოტის წერილები. მეორე ნაწილი მოიცავს პერიოდს 1886 წლიდან 1913 წლამდე და ძირითადი ადგილი უჭირავს კონსულ სტივენსის პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური ხასიათის მოხსენებებს. მესამე ნაწილი მოიცავს 1914 -1917 წლების ამსახველ პოლიტიკურ მოვლენებს, პირველი მსოფლიო ომისა და რევოლუციის საკითხებს. საქმეშია ასევე კონსულ სტივენსის მოხსენებები (ასსცსა, ფ. ი-83, ტ. I, საქ. 2).

მესამე საქმე „აჭარა და ბრიტანეთის იმპერია“ აერთიანებს 1918-1921 წლებში განვითარებული მოვლენების ამსახველ დოკუმენტებს. პირველი ნაწილი მოიცავს 1917-1920 წლების მიმოხილვას, აქვეა ვ. ჯ. ჩაილდსისა და ა. ე. მაკდონელის მოხსენება და ფ. მილნის სტატია „ლონდონის გახეთიდან“. მეორე ნაწილი მოიცავს 1919-1920 წლებს. მასში წარმოდგენილია ბრიტანული მმართველობის პერიოდი ბათუმში. აქვეა სტივენსის მოხსენებები, გუბერნატორ კუკ-კოლისისა და სამხედრო მდივან ვ. ვინსტელნის წერილები, ბრიტანული ადმინისტრაციის დოკუმენტები, ეკონომიკური ხასიათის მასალები. ცალკეა გამოყოფილი „ქართულ საჩივრებად“ წოდებული ევგენი გეგეჭკორის, პრინც მელიქოვის და ბრიტანელი ადმინისტრაციის მოხელეების მიმართულები. მესამე ნაწილი მოიცავს 1919-1920 წლებს. აქ თავმოყრილია ბრიტანეთის საგარეო ოფისის მემორანდუმები, სახელმწიფო ნოტები, ბრიტანეთის მთავრობისა და ბათუმის ადმინისტრაციის მიმოწერები და დადგენილებები, შეთანხმებები საქართველო -

ბრიტანეთსა და აზეირბაიჯანს შორის ბათუმის თავისუფალ სარეგებლობასთან დაკავშირებით. საქმეშია ასევე 1919-1920 წლების დოკუმენტები, რომლებიც ეხება პატრიოტ ქართველთა მოღვაწეობას ერთიანი საქართველოსათვის ბრძოლის საქმეში. მეოთხე ნაწილი მოიცავს 1920-1921 წლებს. საქმეში დაცულია აჭარის საქართველოსთვის დაბრუნების ამსახველი დოკუმენტები. ცალკეა გამოყოფილი ბათუმის თავისუფალი პორტის სტატუსთან, ასევე ბოლშევიკების მიერ საქართველოს დაპყრობის ამსახველი საარქივო მონაცემები (ასსცსა, ფ. ი-83, ტ. I, საქ. 3).

მრიტანული მასალების მომდევნო ტომებში შესულია აჭარის ოკუპაციის თურქული (1830-1878 წლები, 597 საქმეთა ერთეული, II ტომი) და რუსული (1878-1918 წწ. 982 საქმე) პერიოდების ამსახველი საარქივო მონაცემები. 1918-1941 წლებში განვითარებული მოვლენების ამსახველი ბრიტანული მასალები (750 საქმეთა ერთეული) წარმოდგენილია IV-ე ტომში.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის ამსახველი დოკუმენტები დაცულია ფონდში „**საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა 1919-1920 წწ.**“ მასში თავმოყრილია ცნობები საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის საქმიანობის შესახებ. აქვეა დამფუძნებელი კრების ოქმები, მასალები, მიმართვები მოკავშირე სახელმწიფოების პარლამენტების მიმართ, ასევე საქართველოს რეგიონების რწმუნებულთა, სამხედრო, შინაგან საქმეთა და სხვა სამინისტროების ხელმძღვანელებისა და მთავრობის თავმჯდომარის მოხსენებითი ბარათები (ასსცსა, ფ. ი-84, საქ. 3), 1920 წლის 7 მაისის საზავო ხელშეკრულება, რუსეთში საქართველოს წარმომადგენლის გრიგოლ ურატაძის და საქართვე-

ლოს საგარეო საქმეთა მინისტრის ევგენი გეგეჭკორის, ასევე, ე. გეგეჭკორისა და გიორგი ჩიხერიანის მიმოწერები (ასსცსა, ფ. ი-84, საქ.1). აქვეა მემორანდუმები და მიმართვები ფრანგულ ენაზე, საგარეო საქმეთა სამინისტროს მიმოწერები, დეპეშები, ამიერკავკასიის სეიმის დადგენილებები, საქართველო-თურქეთს შორის 1918 წლისათვის არსებული საომარი მდგომარეობის ამსახველი მასალები (ასსცსა, ფ. ი-84, საქ.13), ამიერკავკასიის სამშვიდობო დელეგაციის სხდომის ოქმები, ამონაწერები რუსეთის სამშვიდობო დელეგაციის დეკლარაციიდან და სხვა.

ფონდსაცავში გამორჩეული ადგილი უჭურავს თურქეთის არქივებში საქართველოს (აჭარის) შესახებ დაცული დოკუმენტების ასლებს. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა თურქული ოკუპაციის პერიოდის ამსახველი დოკუმენტების ასლები, აჭარის მუშათა და გლეხთა „წითელი რევოლუციის“ მეთაურების შესახებ არსებული ცნობები (ასსცსა, ფ. ი-85, საქმე 9), ოფიციალური უწყებების საქმიანობის, აჭარის მოსახლეობის დემოგრაფიულ მდგომარეობის და სხვა საინტერესო ისტორიულიმოვლენების ამსახველი დოკუმენტები (ასსცსა, ფ. ი-85, საქ.14,15). აქვეა აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის წევრთა სია (ასსცსა, ფ. ი-85, საქ.10);

ისტორიული ფონდი შეივსო და გამდიდრდა ქვეყნის საზღვრებს გარეთ, უცხოეთის არქივებში დაცული დოკუმენტების ასლებით. სარქივო სამმართველოს საზოგადოებასთან, საზღვარგარეთთან, მასმედიასთან ურთიერთობის, დოკუმენტების გამოყენებისა და პუბლიკაციის განყოფილების ინიციატივით სხვადასხვა ქვეყნების (ავსტრიის, ბულგარეთის, უკრაინის) არქივებიდან ჩამოტანილი იქნა მნიშვნელოვანი დოკუმენტების ასლები, რომლებიც შე-

საძლებლობას აძლევს დაინტერესებულ მკვლევარს ადგილზე გაეცნოს და შეისწავლოს უცხოური დოკუმენტები ჩვენი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური თუ კულტურული ცხოვრების შესახებ. ამ საკითხების შესახებ აქ საუბარს აღარ გავაგრძელებთ, რადგან იგი წარმოდგენილია ნაშრომის სხვა პარაგრაფში.

საარქივო სამმართველო აგრძელებს თანამშრომლობას სხვადასხვა ქვეყნების არქივებთან, რათა კვლავ შეიქმნას ფონდსაცავები ჩვენი ქვეყნის ისტორიის ამსახველი მნიშვნელოვანი დოკუმენტებით.

§ 2. პარტიული ფონდები

საბჭოთა პერიოდის ისტორიის საკითხების კვლევა შეუძლებელია შესაბამისი ეპოქის პარტიული ფონდების შესწავლისა და ანალიზის გარეშე. საარქივო სამმართველოში დაცულ საისტორიო საბუთებს შორის **პარტიულ ფონდებს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს.**

ცნობილია, რომ 1989-1991 წლებში საქართველოში მოხდა მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ცვლილებები. ქვეყანამ აღიდგინა დაკარგული დამოუკიდებლობა. 1991 წლის 26 აგვისტოს გამოიცა საქართველოს პრეზიდენტის ზვიად გამსახურდიას ბრძანებულება - **საქართველოში კომუნისტური პარტიის მოქმედების შეჩერების შესახებ.** კომუნისტური პარტიის 70 წლიანი მმართველობა დასრულდა. საქართველოს კომუნისტური პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის შენობაში განთავსებულ პარტიულ დოკუმენტებს შეექმნა განადგურების საშიშროება. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მაშინდელი ხელისუფლების გადაწყვეტილებით **1992 წლის 13 მაისს პარტიული არქივი მუდმივ შესანახად გადმოტანილ იქნა აჭარის ცენტრ-**

ღურ სახელმწიფო არქივში, ხოლო აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს 1993 წლის 28 დეკემბრის დადგენილებით აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში შეიქმნა **პარტიებისა და საზოგადოებრივ - პოლიტიკური ორგანიზაციების განყოფილება**. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობამ 2005 წლის 29 ნოემბერს მიიღო № 113 დადგენილება - „საარქივო სამმართველოს აპარატის, სამმართველოს დაქვემდებარებული ორგანიზაციების რეორგანიზაციის შესახებ“. ამ დადგენილების საფუძველზე გაუქმდა **პარტიების საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ორგანიზაციების განყოფილება** (ას-სცსა, ფ. რ-1041, აღწ.1, საქმე N 21, ფურც.2) და ცენტრალური არქივების სტრუქტურაში შევიდა ფონდსაცავის სახით.

2014 წლის მდგომარეობით საბჭოთა პერიოდის დოკუმენტები წარმოდგენილია **550 ფონდის 150 854 შესანახი ერთეულით**, მათ შორის თავისი მნიშვნელობით გამოირჩევა 15 ფონდი.

პარტიულ დოკუმენტებს შორის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფონდია საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის ფონდი (პ-1). ამ ფონდის 1921-1950 - იანი წლების მასალებში ძირითადად წარმოდგენილია აჭარაში საბჭოთა წყობილების დამყარების, რევოლუციამდელი სახელმწიფო მმართველობითი აპარატის სისტემის ლიკვიდაციის, ახალი საბჭოური დაწესებულებების შექმნის, ცენტრალური და ადგილობრივი მმართველობითი ორგანოების ჩამოყალიბების, ანტისაბჭოთა გამოსვლების წინააღმდეგ ბრძოლის ამსახველი უნიკალური დოკუმენტები.

საარქივო ფონდებში დაცულია აგრეთვე: სსრკ ცენტრალური კომიტეტის, საქართველოს კომპარტიის და პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის დადგენილებები,

პლენუმების, კონფერენციებისა და ბიუროს სხდომების ოქმები, ნომენკლატურული მუშაკების დამტკიცების, ბათუმის საოლქო რევოლუციური კომიტეტის მოღვაწეობის, კომუნისტური უჯრედების დაარსების, ბათუმის ოლქში გასაბჭოების მიმდინარეობის, აჭარაში მცხოვრები ბეგების წინააღმდეგ ბრძოლის, მემედ აბაშიძისა და ხიმშიაშვილების პოლიტიკური ორიენტაციის, მათი აჭარაში დაბრუნებაზე ნებართვის მიცემის, შარიათის სასამართლოს ორგანიზაციისა და დებულების დამტკიცების, ადგილობრივ სახალხო მასწავლებელთა კურსების გახსნის, ქართული, რუსული, ბერძნული, სომხური და თურქული გაზეთების გამოცემის, აჭარისტანის მუსულმან მწერალთა საზოგადოების, ფუხარა აჭარელთა კავშირის, წითელი ჯვრის კომიტეტის, ბათუმის რევოლუციური თეატრის, თურქეთ-კავკასიის საზღვრის დამდგენი კომისიის, რადიომაუწყებლობის სახელმწიფო კომიტეტის, პარტკომების, პირველადი პარტიული ორგანიზაციების, მაზრებისა და გლეხკომების შექმნის მასალები.

პარტიულ დოკუმენტებში უხვადაა წარმოდგენილი ბათუმის რევოლუციის მუხეუმის, ორწლიანი პედაგოგიური ინსტიტუტის გახსნის, აეროდრომის მოწყობის, მორწმუნე მრევლისათვის ეკლესიების დაბრუნების, კერძო აგარაკების ნაციონალიზაციის, ჩაქვის სახალხო მამულის სახელმწიფო საკუთრებაში გადაცემის, საოლქო სასამართლოს უმაღლეს სასამართლოდ გარდაქმნის, აჭარის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის, ბათუმის საოპერო თეატრის ლიკვიდაციის, განათლების სახალხო კომისარიატის რეორგანიზაციის, ბათუმის საქალაქო საბჭოსა და ჭოროხის მაზრის გაერთიანების, სახელმწიფო ბიბლიოთეკისა და ქალაქის ადმასკომის დაარსების შესახებ.

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ფონდში დაცული მასალები მუსლიმან მამაკაცთა შორის მრავალცოლიანობის აკრძალვის, აჭარისტანის ტელეფონიზაციის, ინვა-

ლიდთა კოოპერაციის დაარსების, ჩადრის ახდის წინააღმდეგ ბრძოლის ღონისძიებათა გატარების, აჭარაში მცხოვრებ ქალთა ყრილობის მოწვევის, საყოველთაო დაწყებითი სწავლების შემოღების, კინემატოგრაფიის სტუდიის გახსნის, მაზრების და რაიონების, რკინიგზის სადგურისა და ციტრუსკომბინატის მშენებლობის, ბათუმის ქუჩების დაგეგმარებისა და საესკიზო პროექტების დამტკიცების, აჭარის სახალხო მეურნეობის საომარ ყაიდაზე გარდაქმნის შესახებ.

დოკუმენტების სიმრავლით და მნიშვნელობით გამოირჩევა ამავე ფონდის 1960-1980- იანი წლების საისტორიო საბუთები, რომლებიც მოგვითხრობენ აჭარაში სახალხო მეურნეობის განვითარების შესახებ, სახელდობრ: სამშენებლო ობიექტების ექსპლუატაციაში გაშვებას, კურორტების კეთილმოწყობას, ტურიზმის განვითარებას, საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ბათუმის სადამოს დასწრებული ფაკულტეტის დღისა და საღამოს სწავლების ფაკულტეტთა გარდაქმნას, ბათუმის რაიონის რეორგანიზაციას, კულტურის, სპორტის, ჯანდაცვისა და განათლების განვითარებას, საპატიო წოდებების დაწესებას და მინიჭებას, ნარკომანიის, ღოთობისა და ალკოჰოლიზმის წინააღმდეგ ბრძოლას, სამოქალაქო რიტუალების შესრულებაში წესრიგის დამყარების ღონისძიებებს, მაღალმთიანი რაიონებიდან სტიქიური უბედურების შედეგად სხვა რაიონებში ჩასახლებას, მიწის კანონებისა და მიწათსარგებლობის წესების დაცვას, 1941-1945 წლების ომის ინვალიდებისა და ომში დაღუპულ სამხედრო მომსახურეთა ოჯახებისათვის მატერიალურ-საყოფაცხოვრებო პირობების გაუმჯობესებას, მატერიალური კულტურის ძეგლების დაცვას, კერძო მესაკუთრული ტენდენციების წინააღმდეგ ბრძოლას, მოსახლეობის საბინაო პირო-

ბების გაუმჯობესებას, მეცხოველეობისა და მეფრინველეობის ფერმების კომპლექსების მშენებლობას და სხვა.

ფონდებში ინახება ნომენკლატურულ პირთა, პარტიის წევრთა, სკკპ რიგებში მიღებულთა და გარიცხულთა სიები, პირადი საქმეები, საადრიცხო ბარათები, სტატისტიკური, ფინანსური ანგარიშები, სამუშაო გეგმები და ხელფასის უწყისები.

კომპარტიის 70 წლიანი ისტორიის შესწავლისათვის მნიშვნელოვანი საქართველოს კომპარტიის ბათუმის საქალაქო და ქობულეთის, ხელვაჩაურის, ქედის, ხულოს და შუახევის რაიონული კომიტეტების ფონდები, რომლებშიც ძირითადად დაცულია პარტიული კონფერენციების, პლენუმების მასალები, ბიუროს სხდომის ოქმები, დადგენილებები, მიმოწერები ზემდგომ პარტიულ ორგანიზაციებთან, აჭარის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების, სახელმწიფო გეგმებისა და ბიუჯეტის შესრულების, სკკპ წევრთა რიგებში კანდიდატთა მიღების, პირველადი პარტიული ორგანიზაციების შექმნის, იდეოლოგიური და პოლიტიკურ - აღმზრდელობითი მუშაობის გაუმჯობესების, ნეგატიურ მოვლენათა წინააღმდეგ ბრძოლის, პარტიული და სახელმწიფო დისციპლინის დამრღვევთა პასუხისგებაში მიცემის, საზღვრისპირა რაიონების დაცვის, მშრომელთა ათვისტური აღზრდის, სოციალისტური შეჯიბრებების ფართოდ დანერგვის და სხვა საკითხების შესახებ.

საბჭოთა ეპოქის ისტორიის შესწავლისათვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საქართველოს ალკა აჭარის საოლქო, საქალაქო და რაიონული კომიტეტების ფონდებს, რომელთა პლენუმების კონფერენციების, კომიტეტების, ბიუროების და საერთო კრების ოქმებსა და დადგენილებებში ფართოდ არის გაშუქებული ახალგაზრდობის პოლიტიკური და ორგანიზაციული მუშაობა, სახალხო მეურნეობის დარგების განვითარება, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებისათვის ზოგადსაგანმანათლებლო, პროფე-

სიული და კულტურულ-ტექნიკური ცოდნის დონის ამაღლება, პირველადი პარტიული ორგანიზაციების საქმიანობა, ბავშვთა უმეთვალყურეობასა და უპატრონობასთან ბრძოლა, კომკავშირელთა რიგების ზრდის მდგომარეობა, კომკავშირული მოძრაობების ვეტერანთა და პიონერთა საბჭოების მუშაობა, მოსხენებითი ბარათები და მიმორწრები ზემდგომ პარტიულ და კომკავშირულ ორგანოებთან - კადრებთან და შიდაკომკავშირული მუშაობის, პიონერთა ბანაკების მოწყობის, კომკავშირული საგზურებით ახალგაზრდობის მშენებლობებზე გაგზავნის საკითხებზე, ასევე კომკავშირელთა სიები, სამუშაო გეგმები, სტატისტიკური, ფინანსური ანგარიშები და ხელფასის უწყისები.

პირველადი პარტიული და კომკავშირული ორგანიზაციების ფონდებში ინახება კომიტეტების, ბიუროების და საერთო კრების ოქმები: შიდაპარტიული და კომკავშირული, პროპაგანდისტთა, ლექტორთა ჯგუფების და ვეტერანთა საბჭოების მუშაობის, მუდმივმოქმედი სემინარების ჩატარების, პარტიის წევრთა და კომკავშირელთა რიგების ზრდის, სოციალისტური შეჯიბრების ფართოდ დანერგვის, შრომის დისციპლინის განმტკიცების, შრომის ნაყოფიერებისა და პროდუქციის ხარისხის ამაღლებისათვის ზრუნვის, კრიტიკისა და თვითკრიტიკის ფართოდ დანერგვის, ბიუროკრატის წინააღმდეგ ბრძოლის და სხვა საკითხების ამსახველი საარქივო დოკუმენტები.

2004 წელს საარქივო სამმართველოში სახელმწიფო აღრიცხვაზე მიღებული იქნა საქართველოს კომპარტიის აჭარის რესპუბლიკური ორგანიზაციის (პ-23), დემოკრატიული აღორძინების კავშირის (პ-3) და დემოკრატიული აღორძინების კავშირის ბათუმის საქალაქო ორგანიზაციის (პ-4) საქმიანობის ამსახველი დოკუმენტები.

დემოკრატიული აღორძინების კავშირის (1991-1999 წწ.) და დემოკრატიული აღორძინების კავშირის ბათუმის

საქალაქო საბჭოს (1992-2000 წწ.) ფონდებში ინახება კავშირის დამფუძნებელი კრების ოქმები, საინიციატივო ჯგუფის, ყრილობის, საანგარიშო-საარჩევნო კონფერენციის, კავშირის პროგრამის, დროშისა და ემბლემის, კავშირის რეგისტრაციაში გატარების, სახელწოდებათა ცვლილებების ამსახველი მასალები. დოკუმენტები შეიცავენ ცნობებს საქართველოს აღორძინების კავშირის აჭარის რესპუბლიკური საბჭოს ახალგაზრდული ორგანიზაციის, კავშირის თბილისის, ადიგენის, ბოლნისის, ღანჩხუთის, გარდაბნის, მცხეთის, გურჯაანის, საგარეჯოს, მარნეულის რაიონული ორგანიზაციების შექმნის შესახებ; მიმოწერები და მოხსენებითი ბარათები აჭარის არ უზენაეს საბჭოსთან და აჭარის არ იუსტიციის სამინისტროსთან საქართველოს აღორძინების კავშირის, საინფორმაციო სააგენტო „აღორძინების“ რეგისტრაციაში გატარების თაობაზე. აქვეა დაცული კავშირის წესდება, პროგრამა, არჩევნებთან დაკავშირებით გამოცემული სააგიტაციო ფურცლები, დეპუტატთა ავტობიოგრაფიები, წინასაარჩევნო პროგრამის საკითხები და სხვა მასალები.

ფონდი პ-1 დან (აჭარის საოლქო კომიტეტი) გამოვლენილია განსაკუთრებული ღირებულების მქონე დოკუმენტები, შედგენილია თემატური ბარათები და თემატური ნუსხები, რომლებშიც ასახულია ცნობები აჭარაში ჩაის სააქციო საზოგადოების, ქალაქის აღმასკომის, კომუნალური ბანკის, მუსიკალური სასწავლებლის, ბათუმში ფოტომოყვარულთა არტელის, პოლიგრაფიული მრეწველობის, საუწყებო მილიციის, მუშა-ახალგაზრდობის თეატრის, კულტურისა და რელიგიის ისტორიის მუზეუმის, ინვალიდთა კოოპერატივის დაარსების, აჭარისტანის ვაჭრობა-მრეწველობის საწარმოთა გაერთიანების და სახელწოდების შეცვლის, ჩაქვის სახალხო მამულიდან ქურთების გადასახლების, ქალაქის საბჭოსა და ჭოროხის მაზრის გაერ-

თიანების, გაზეთ „წითელი აჭარისტანის“ გამოცემის, ბათუმის საზღვაო-სავაჭრო პორტის ახალი საზღვრების დადგენის, საეკლესიო ქონების დენაციონალიზაციის, ბათუმის ქუჩების დაგეგმარებისა და საესკიზო პროექტების განსაზღვრის, გაზეთ „ფუხარას“ სახელის შეცვლის, რუსულ სკოლებში აისორების, ლეკებისა და იეზიდებისათვის სპეციალური ჯგუფების გახსნის, ბათუმის აგრონომიული ტექნიკუმის სუბტროპიკული მეურნეობის ტექნიკურ სასწავლებლად გადაკეთების, ბერძნების მასობრივი ემიგრაციის, აჭარისტანში „კინომხანაგობის“ დაარსების, ბათუმის რაიონის ცენტრის ბათუმიდან დაბა ხელვაჩაურში გადატანის, საქართველო-საბერძნეთის, საქართველო - რუმინეთის მეგობრობის და სხვა საკითხების შესახებ.

საარქივო სამმართველოს პარტიული ფონდები პერიოდულად ივსება ახალი დოკუმენტებით. შესაბამისად, ფონდსაცავში ტარდება მნიშვნელოვანი ღონისძიებები სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის შექმნისა და განვითარებისათვის. ამ თვალსაზრისით 15 ძირითად ფონდზე დაიწერა ისტორიული ცნობა. მიუხედავად ამისა, სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის სისტემის სრულყოფისათვის კვლავაც ბევრი სამუშაოა ჩასატარებელი. პარტიული ფონდების მნიშვნელოვანი ნაწილი ჯერ კიდევ შესასწავლია. მათ გაუთვალისწინებლად შეუძლებელია მე-20 საუკუნის ისტორიის, ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ასპექტების გაშუქება. საარქივო სამმართველოს პარტიულ ფონდებში დაცული მასალები არსებითად ამდიდრებენ ჩვენი ისტორიის შესახებ არსებულ მონაცემებს, ხელს უწყობენ საზოგადოებისა და სახელმწიფო ცხოვრების ობიექტური სურათის აღდგენას. საისტორიო საბუთებში სათანადოდაა ასახული ჩვენი თანამემამულეების ცხოვრება, შრომითი და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწეობა.

§ 3. პირადი შემადგენლობის ფონდები

საარქივო სამმართველო ყოველთვის აქცევდა განსაკუთრებულ ყურადღებას პირადი ფონდებით ცენტრალური სახელმწიფო არქივის გამდიდრებას. არქივის ხელმძღვანელების მიერ სხვადასხვა ორგანიზაციებისა და სახელმწიფო დაწესებულებებისადმი პერიოდულად იგზავნებოდა შემდეგი შინაარსის წერილები:

„ძვირფასო თანამემუღენო!

აჭარის არ ცსა ჩვენი დიდებული წარსულის განმსაცავია. აქ შემონახულია ისტორიული მნიშვნელობის ფაქტები, ცნობილ მამულიშიელთა ცხოვრებისა და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ამსახველი დოკუმენტები.

წლების მანძილზე არქივის ღვაწლმოსილი მუშაკები მოიძიებდნენ, აგროვებდნენ და სათუთად უნახავდნენ შთამომავლობას იმ ძვირფას დოკუმენტებს, რაც უკვე საქართველოს, მისი ძირძველი კუთხის-აჭარის მემკვიდრე ქცეულა. ამ საქმეში თავისი წვლილი შეიტანეს ჩვენმა სასიქადულო მამულიშიელებმა თავიანთი პირადი არქივების სახელმწიფო შენახვაზე გადმოცემით.

ძვირფასო თანამემამუღენო! გთხოვთ არქივის მუშაკებს გაგვიწიოთ თანადგომა, იმოღვაწეოთ ჩვენთან ერთად საქართველოს მატთან გასამდიდრებლად, მოიძიეთ თქვენს ახლობლებში ჩვენი კუთხის, მთლიანად საქართველოს ისტორიის ამსახველი პირადი დოკუმენტები და ისინი ერის, ფართო საზოგადოების კუთვნილებად აქციეთ.

ჩვენი ერი სათანადოდ დააფასებს თქვენს მცდელობას. ამასთან ერთად გპირდებით, რომ პირადი არქივის მფლობელს ჩვენს მაღლობასთან ერთად ექნება დოკუმენტების დაცვის სრული გარანტია“ (ასსცსა, ფონდი რ-1041; ადწ. 1; საქ. 1513; ფ. 12).

არქივისტთა მცდელობას უკვალოდ არ ჩაუვლია. სა-
არქივო ფონდები გამდიდრდა პირადი წარმოშობის დოკუ-
მენტებით. ცენტრალურ არქივში სახელმწიფო შენახვაზე
შემოვიდა გამოჩენილ პიროვნებათა, კულტურის, მეცნიე-
რების, განათლების, ჯანმრთელობის სფეროს დამსახურე-
ბული მუშაკების, საზოგადო თუ სახელმწიფო მოღვაწე-
ების პირადი ფონდები. ამ საქმეში გამოჩენილი აქტიურო-
ბისათვის მწერლისა და და საზოგადო მოღვაწის **რამაზ
სურმანიძის „ქართული კარაბადინი“ (18-ე საუკუნე), სა-
არქივო სახელმწიფო დეპარტამენტმა წარადგინა აბუსე-
რისძე ტბელის სახელობის პრემიაზე** (ასსცსა, ფონდი
1041; აღწ. 1; საქ. 1883; ფ. 3).

დღეისათვის საარქივო სამმართველოს ცენტრალურ
სახელმწიფო არქივში დაცულია 36 პიროვნების პირადი
საქმე. მათ შორისაა ცნობილი მწერლების, პოეტების მეც-
ნიერების ხელოვნების სხვადასხვა დარგის წარმომადგე-
ნელთა: **ალექსანდრე სამსონიას** (ფონდი რ- 610; საქ.
ერთ. 9), **ნესტორ მაღაზონიას** (ფონდი რ-1120; საქ.90),
ჯემალ ჯაყელის (ფონდი რ-602; საქმეთა ერთეული 40;),
გენრიეტა ქუთათელაძის (ფონდი რ-503; საქმეთა ერთეუ-
ლი 38;), **ჯემალ ნოღაიდელის** (ფონდი რ-614; საქმეთა ერ-
თეული 140); **აბელ სურგულაძის** (ფონდი რ-615; საქ. ერთ.
66), **იური ბიბილეიშვილის** (ფონდი რ-623; საქ. ერთ.
56), **ნანი გუგუნავას** (ფონდი რ- 400, საქ. ერთ. 56), **ნო-
დარ ცეცხლაძის** (ფონდი რ-600; საქმეთა ერთეული 81),
არამ ტონოიანის (ფონდი რ-396; საქმეთა ერთეული 32),
იუსუფ კობალაძის (ფონდი რ-1011, საქ. ერთ. 56), **მაყვა-
ლა ჯინჭარაძის** (ფონდი რ-1012; საქ. ერთ. 39), **ფრიდონ
ხალვაშის** (ფონდი რ-406; საქ.ერთ. 63), **მამია ვარშანიძის**
(ფონდი რ-1010; საქ. ერთ. 159), **რამაზ სურმანიძის** (ფონ-
დი რ- 571; საქ. 313), **იური თავბერიძის** (ფონდი რ-519;

საქ.98), ვარლამ ბარამიძის (ფონდი რ-567; საქ. ერთ. 4), ვლადიმერ პოშელჟუნის (ფონდი რ-566; საქ. ერთ. 11), ალექსანდრე თხილაიშვილის (ფონდი რ-520; საქ. ერთ. 13), ნიკოლოზ ბელიხის (ფონდი რ-474; საქ. 102), მიხეილ ეკიზაშვილის (ფონდი რ- 413, საქ. ერთ. 19), ქსენია ბახტაძის (ფონდი რ- 20, საქ. ერთ. 88), პარმენ ლორიას (ფონდი რ- 61, საქ. ერთ. 125), ამირან შერვაშიძის (ფონდი რ-59, საქ. ერთ. 114), გულნარა ნოღაიდელის (ფონდი რ- 110, საქ. ერთ. 16), გიორგი ხეჩინაიშვილის (ფონდი რ- 203, საქ. ერთ. 44), ანგელინა გურგენიძის (ფონდი რ- 345, საქ. ერთ. 26), ელენე ქორიძის (ფონდი რ- 344, საქ. ერთ. 7), პარმენ პატარაიას (ფონდი რ- 403, საქ. ერთ. 53), პეტრე სულაბერიძის (ფონდი რ- 335, საქ. ერთ.65), ირაიდა ალანიას (ფონდი რ-333, საქ. ერთ. 13) პირადი ფონდები. 2015 წლის იანვარში პირადი შემადგენლობის დოკუმენტებს შეემატა გულო კაიკაციშვილის ფონდი.

პირად ფონდებში დაცულია ფონდშემქმნელის ბიოგრაფიები, სამეცნიერო, კვლევითი თუ ლიტერატურული მოღვაწეობის ამსახველი მიმოწერები, მილოცვები, დაჯილდოების მასალები, ფოტოები, საზოგადოებრივი და შრომითი საქმიანობის ამსახველი საარქივო დოკუმენტები, ავტორეფერატები, დისერტაციები, სადისერტაციო საბჭოს საჯარო სხდომის სტენოგრაფიული ანგარიშები, რეცენზიები, სტატიები, წერილები, გამოსხმურებები, მისალოცი ბარათები, დეპეშები, ფოტოსურათები, კადრების აღრიცხვის ფურცლები, დახასიათებები, ავტობიოგრაფიები, საპატიო სიგელები და დიპლომები.

ცენტრალური სახელმწიფო არქივი სათუთად ინახავს საარქივო სფეროში მოღვაწე არქივისტების, ომის ვეტერანის გრიგოლ პინიანცისა (ასსცსა, ფონდი რ- 27, საქ. ერთ. 99) და ისტორიკოს-არქივისტის ვლადიმერ

მეგრელიშვილის (ასსცსა, ფონდი რ- 402, საქ. ერთ. 25) მოღვაწეობის ამსახველ მასალებს. აქვე ინახება საარქივო სამმართველოს უფროსის **ნაზი ნოღაიდელისა** (ასსცსა, ფონდი რ-57, საქ. ერთ. 40) და საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის **შალვა აბაშიძის** (ასსცსა, ფონდი რ- 500; საქმეთა ერთეული 71) შრომითი და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ამსახველი საარქივო დოკუმენტები.

პირადი წარმოშობის დოკუმენტებით საარქივო ფონდების გამდიდრება არქივისტთა ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანად რჩება თანამედროვე პირობებშიც. მიმდინარეობს მუშაობა და მოლაპარაკებები ცნობილი მეცნიერებისა და საზოგადო მოღვაწეების: დავით ხახუტაიშვილის, ასლან ინაიშვილის, მამია ხარაზის, დურსუნ ბალაძის, იუსუფ ფაღავას პირადი ფონდების მოზიდვისა და არქივში განთავსებისათვის. პირადი ფონდების მოძიება და დამუშავება მოითხოვს ყოველდღიურ ძალისხმევას. ვიმედოვნებთ, რომ საარქივო სამმართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ფონდსაცავები კვლავაც გამდიდრდება პირადი წარმოშობის ფონდებით.

§ 4. ფოტოდოკუმენტები

ისტორიული პროცესებისა და მოვლენების შესწავლის საქმეში წერილობით მონაცემებთან ერთად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება **აუდიოვიზუალურ (კინო, ფოტო, ვიდეო, ფონო) დოკუმენტებს**.

XIX საუკუნის II ნახევრიდან საზოგადოებრივი აზროვნება შემეცნების სრულიად ახალ წყაროს ეყრდნობა. ადამიანი ინფორმაციას ღებულობს ფოტოდოკუმენტების

სახით. მეცნიერ-მკვლევართა სამეცნიერო ნაშრომებში დიდი ადგილი დაიჭირა ფოტოდოკუმენტებმა.

ფოტოდოკუმენტების მოზიდვასა და მუდმივ შესანახად მომზადებას აჭარის საარქივო სამმართველოს ფონდსაცავებში 1950-იან წლებიდან ჩაეყარა საფუძველი. არქივის ფოტოფონდი მოიცავს 1870 წლის შემდგომ პერიოდს. ფოტოდოკუმენტების მოძიება-დაცვა-შენახვაში უდიდესი წვლილი მიუძღვით არქივის ვეტერან მუშაკებს: სერგო ტაბაღუას, გრიგოლ პინიანცს, შოთა გაბრუშიძეს, ოთარ ზოიძეს, დავით მაისურაძეს. 1870-1950-იანი წლების ფოტო დოკუმენტების მოძიება-შენახვის საქმეში განსაკუთრებულია ოთარ ზოიძის, გრიგოლ პინიანცისა და შოთა გაბრუშიძის ღვაწლი, ხოლო მამა-შვილმა დავით და მეველედ მაისურაძეებმა წლების განმავლობაში თავად შექმნეს და შეაგროვეს 1970-2004 წლებში მიმდინარე პროცესების ამსახველი ფოტომასალა.

მათ კვალს ღირსეულად აგრძელებს ახალგაზრდა არქივისტი დავით ხალვაში, რომლის ფოტო ობიექტივში ჩვენს ქალაქში მიმდინარე უმთავრესი პოლიტიკური, კულტურული, ყოფითი მოვლენების ამსახველი ფოტო დოკუმენტებია თავმოყრილი. საარქივო სამმართველოში დაცულმა უნიკალურმა ფოტოკადრებმა აჭარის სოციალ-ეკონომიკური განვითარების სხვადასხვა პერიოდი შემოგვინახა. XIX საუკუნის მიწურულისა და XX საუკუნის დასაწყისის ბათუმის ეთნოგრაფიულ-ყოფითი ცხოვრების ამსახველი ფოტოკადრები წერილობით დოკუმენტებთან ერთად სრულყოფილ წარმოდგენას გვიქმნის ბათუმში მცხოვრები სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის ყოფასა და კულტურაზე, ჩაცმულობასა და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებზე. ყურადღებას იმსახურებს ღაზების და აჭარლების ტიპაჟი, ნავსადგურის მუშა, სპარსი მოლა, ჩინელი დედა-შვილი, წყლის წისქვილი და მრავალი ფოტო, რომელიც ჩვენი კუთხის მცხოვრებთა ყოველდღიურ ყოფაზე მოგვითხრობს.

განსაკუთრებულ ინტერესს აღძრავს რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის ამსახველი ფოტოკადრები. ფონდსაცავში წარმოდგენილია **ციხისძირთან ბრძოლის კადრები, მეზრძოლები, დაჭრილ-დასახიჩრებული მეომრები, ლაზარეთი, ბრძოლის ცაღკეული ეპიზოდები**. მნიშვნელოვანია აგრეთვე 1900-1920-იანი წლების აჭარაში განვითარებული სოციალურ-პოლიტიკურ ვითარების ამსახველი ფოტოდოკუმენტები. მართალია აღნიშნული ფონდი არ გამოირჩევა მრავალფეროვნებით, მაგრამ მაინც იძლევა გარკვეულ წარმოდგენას XX საუკუნის დასაწყისის სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესების, ასევე ბათუმისა და მისი შემოგარენის შესახებ. ფონდში წარმოდგენილი საზღვაო ნავსადგურის ხედები, ასევე სხვა მრავალი ფოტოდოკუმენტი უტყუარ ცნობებს იძლევა 1877-2000 წლებში აჭარის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტის შესახებ. ფოტოდოკუმენტებში ნათლად ჩანს, თუ როგორი იყო ბათუმის საზღვაო ნავსადგური 1878-1900-იან წლებში, როგორ დაიწყო მისი მშენებლობა, თანდათანობით როგორ იცვალა სახე. ფოტოდოკუმენტებში წარმოდგენილია თანამედროვე ნავსადგურის საქმიანობის ამსახველი მონაცემებიც. ფონდში შეგვიძლია ვნახოთ ბათუმის ყურეში მდგომი პატარა იალქნიანი და მცირეტივრთამწეობის გემების ფოტოსურათები, რომლებიც ახლო წარსულში შეცვალა ტანკერებმა და სამგზავრო ლაინერებმა. აქვეა დაცული ფოტომასალები: **ბათუმის საზღვაო ნავსადგური, ძველი საბაჟოს შენობა (1878 წელი) და ა.შ.**

ჩვენს ყურადღებას იქცევს XX საუკუნის დასაწყისში ბათუმში არსებული **სასტუმროების, საკონსულოების და კინოთეატრების ფოტოკადრები**. კინოთეატრ “აპოლოს” შენობის რეკონსტრუქცია აღნიშნული ფოტოდოკუმენტების საფუძველზე განხორციელდა.

ფოტოდოკუმენტებმა შემოგვინახეს 1919-1989 წლების აჭარის ისტორიის ამსახველი კადრები კერძოდ: ინგლისელთა ჯარის შემოსვლა ბათუმში, II ინტერნაციონალის დელეგაციის სტუმრობა, ქართველ მაჰმადიან ქალთა I ყრილობა (1929 წ.), აჭარის გასაბჭოების 15 წლისთავი, ჰესის მშენებლობის პროცესი მდ. აჭარისწყალზე, ბოტანიკური ბაღის ფლორისა და ფაუნის უნიკალური კადრები, აჭარის ლიტერატურისა და ხელოვნების დეკადა თბილისში, უკრაინის ინტელიგენციის სტუმრობა ბათუმში, ბათუმის ქუჩებისა და მიმდებარე ტერიტორიების კადრები, 1911, 1983-1985 და 2005 წლების დიდთოვლობა აჭარაში და მისგან გამოწვეული ზიანი და ა.შ.

პირველი ფოტოდოკუმენტი, რომელმაც არქივში ბინა დაიდო, არის 1921-1923 წლებში ქალაქ ბათუმის საბჭოს შენობის ნესტიან სარდაფში გროვად დაყრილი დოკუმენტები. ეს ფოტოები ფოტოფონდების შექმნის ერთგვარი მატრიანეა.

საარქივო სამმართველოს ფოტოსაცავში საარქივო საქმის განვითარებასთან დაკავშირებით უამრავი ფოტომასალაა წარმოდგენილი, რაც ტ. ნეფედოვას, ნ. ნოღაიდელის, ს. ტაბაღუას, გ. ჩაგანავას ლ. ქორიძის, ლ. ოთიაშვილის, გ. ანდღულაძის, თ. მაღრაძის, თ. შეყილაძის, ლ. ვანიძის, ლ. რუხაძის, რ. გოგიტაურის, ნ. დევაძის, მ. გოგუაძის, ნ. კუჭაშვილის, მ. ჯიშკარიანის, შ. აბაშიძის და სხვათა თავდაუზოგავი შრომის შედეგია. ფონდებს ამშვენებს მათი და მრავალი სხვა დამსახურებული მუშაკის ფოტოები.

აჭარის საარქივო სამმართველოში გამოჩენილ და ცნობილ ადამიანთა მონაწილეობით ხშირად იმართება სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციები და სხვა სახის ღონისძიებები („არქივი 75“; ”იჭაგჭავაძე-160“; ”ჰ. აბაშიძე-100“; “ისინი იბრძოდნენ სამშობლოსათვის“; ”თურქეთის სახელმწიფოს არქივის გენერალური დირექტორის სტუმრობა აჭარაში“, “შეხვედრა ბათუმის ბავშვთა საოპერო

სპექტაკლ „ტურანდოტის“ მონაწილეებთან; “ფრიდონ ხალვაში”; “ზურაბ გორგილაძე”; “მემედ აბაშიძე” და ა.შ.). ფოტოსტენდებმა და ფოტოალბომებმა შემოგვინახეს მათი სახეები, ამ ღონისძიებათა ამსახველი მონაცემები.

ყველასათვის ცნობილია საქართველოს ძირძველი კუთხის - ტაო-კლარჯეთის ტერიტორიაზე არსებული ტაძრების, როგორც ისტორიული ძეგლების მნიშვნელობა, რომლებიც ყოველდღიურად ზიანდება და კარგავენ პირვანდელ სახეს. საარქივო სამმართველოში დაცულია ფოტოკოლექცია, რომელიც დამთვალიერებელს ნათელ წარმოდგენას შეუქმნის იმის შესახებ, თუ რა მდიდარი ისტორიული წარსულის მქონეა ქართველი ერი. ფოტოდოკუმენტები გადაღებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა 1995-1996 წლების ექსპედიციის დროს. ფოტოებზე აღბეჭდილია: **ოშკი, ოპიზა, არტანუჯი, დოღისყანა, ურთა, ოგდემი, პარეხი, ენირაბათი, კოლა, ნუკა, დორთქილისა, სახული, იშხანი, ხანძთა, პარხალი, ესბექი** და სხვა ისტორიული მნიშვნელობის ეკლესია-მონასტრები.

სპეციალისტთა ინტერესს იწვევს 1920-1950-იან წლებში აჭარაში გაშლილი სოციალისტური შეჯიბრების, კომუნისტური პარტიის მესვეურების, აჭარის მთავრობის (ზექერია ლორთქიფანიძის მეთაურობით), მეორე მსოფლიო ომის მონაწილეების, XX საუკუნის II ნახევრის შრომის გმირების, 1921-1925-იანი წლების პოლიტიკური ცხოვრების ამსახველი ფოტოდოკუმენტები და სხვა მრავალი უნიკალური ფოტოკადრი.

საარქივო სამმართველოს ფონდსაცავებს ამშვენებს ბათუმის ბოტანიკური ბაღის, ბათუმის ზღვისპირა ბუღვარის, ძველი და ახალი ბათუმის უნიკალური კადრები, რის საფუძველზეც საქართველოს ეროვნული არქივის ინიციატივით და ჩვენი მონაწილეობით გაიმართა მოძრავი ფოტოგამოფენა თემაზე **“ძველი და ახალი ბათუმი”**. აქვეა

დაცული ბათუმის და მისი შემოგარენის ხედები, ეროვნული მოძრაობის ამსახველი კადრები, ნავსადგური, ნავთობ-გადამამუშავებელი ქარხანა და მრავალი სხვა ფოტოდოკუმენტი.

ფოტო დოკუმენტებმა შეუღამაზებლად შემოგვინახა აჭარაში განათლებისა და კულტურის განვითარების ამსახველი ფოტოკადრები, რომლებზეც აღბეჭდილია როგორც უცხოელი, ასევე საქართველოს სახალხო არტისტების, მხატვრების, პოეტების, მწერლების, პედაგოგების, პოლიტიკოსების, საზოგადო მოღვაწეების და სხვადასხვა პროფესიის ადამიანთა სახეები, პიონერთა და მოსწავლეთა სასახლის და ბათუმის მოსწავლე ახალგაზრდობის (ყოფილი პიონერთა) პარკის ფოტოალბომები, იახტკლუბის და დელფინარიუმის, ბავშვთა ქორეოგრაფიულ ანსამბლ “გაზაფხულის” მოღვაწეობის ამსახველი კადრები.

1989-1990-იანი წლების საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრების ფერხულში აჭარის საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილი იყო ჩართული. ფოტოდოკუმენტებზე აღბეჭდილი არიან: საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი ილია II, მამა დავითი, ზ. გამსახურდია, მ. კოსტავა, ნ. იმნაძე, ჩვენი ქალაქის მკვიდრნი: ჟ. ხაჯიშვილი, ვ. ღლონტი, თ. ღიასამიძე, მ. სიორიძე, მ. დუმბაძე, ბ. თევზაძე, უ. ოქროპირიძე, ა. სურგულაძე, ნ. ჯაფარიძე და მრავალი სხვა.

ჩვენს ყურადღებას იქცევს ლენინის ძეგლის დემონტაჟის, ქართველ იუნკერთა საფლავეების გათხრის და მათი ღირსეული დაკრძალვის ცერემონიალის და სხვა პროცესების ამსახველი მასალები.

საარქივო სამმართველოში დაცულია **დღევანდელის ამსახველი ფოტოკადრებიც**. ჩვენს ფოტოფონდში უხვადაა 1990-2004 წლების ფოტოდოკუმენტები, რომელშიც ჩანს აჭარაში მწყობრიდან გამოსული, უფუნქციოდ დარჩენილი ფაბრიკა-ქარხნების, დასასვენებელი და საცხოვრებელი სახლების, სასტუმროების უსახური შენობები. აქვეა

ფოტომასალა, რომელიც ასახავს 2004 წლის შემდგომ ნათელ ფერებში რესტავრირებულ ან ახლად აშენებულ თანამედროვე ტიპის შენობა-ნაგებობებს.

ჩვენს ხელთ არის ცნობილი ფოტოკოლექციონერის ბიძინა აფხაზავას ფოტო კოლექციის ციფრული ვერსია, რომელიც საშუალებას გვაძლევს გავეცნოთ აჭარაში ფოტო ხელოვნების განვითარების ისტორიას. ჩვენთან ინახება ბათუმში მოქმედი ფოტო სახელოსნოების ფოტოები, რომელთა ლოგოზე ამოტვიფრულია ფოტოგრაფთა გვარები. ერთ-ერთი ფოტოსახელოსნო განთავსებული ყოფილა მარინეს (ეხლ. მემედ აბაშიძის პროსპექტი) ქუჩა N 20-ში, სადაც მოღვაწეობდნენ ცნობილი ფოტოგრაფები: **უ. ფებვაჟიანი, მ. გლაუდანი, ა. კუშნერსკი, გოლფენზოვა** და სხვები.

ბერძენი ფოტოგრაფი **დ. ანტონოპულო** მოღვაწეობდა ფოსტის ქუჩაზე მდებარე სასტუმრო „ფრანციის“ ახლოს, კაკულიძის სახლთან. ამ ტიპის კერძო ფოტოსახელოსნოები ბათუმში ფუნქციონირებდა 1922 წლამდე.

საარქივო სამმართველოში ფოტო პოზიტივების გვერდით ინახება ათასობით ფოტონეგატივი, რომლებიც მოიცავენ 1960-2004 წლებს. წლების განმავლობაში ამ ნეგატივების გამოყენება შეუძლებელი იყო, რადგან არქივს არ გააჩნდა ფოტო ლაბორატორია. ამჟამად შექმნილია ფოტოსკანერი, რომლის საშუალებითაც მიმდინარეობს ფოტონეგატივებისა და პოზიტივების სკანირება. მზადდება ფოტოს ციფრული ვერსია, რომელიც უამრავ კადრს დაუბრუნებს სიცოცხლეს და დაინტერესებულ პირებს მიაწოდებს მრავალ საინტერესო ინფორმაციას. ამ დროისათვის მომზადებულია 3000 ფოტოპოზიტივის ციფრული ვერსია. პარალელურად მიმდინარეობს ნეგატივების სკანირება. დღეისათვის ფოტო საცავში ახალი ტექნოლოგიები ინერგება, რომელიც მეცნიერ-მკვლევართა და საზოგადოების ფართო ფენებისათვის ხელმისაწვდომს გახდის აქ დაცულ ფოტო დოკუმენტებს. ფონდსაცავებში დაცული ფოტო დოკუმენტები ნათლად წარმოგიდგენს საზოგადო მოღვაწეების, მწერლების, პოლიტიკოსების, სხვადასხვა დარგის მუშაკთა სახეებს და მათი ცხოვრების

წესს. ფოტოები ჩვენს წინაშე წარმოაჩენს ძველი დროის კოშკებს, მშობლიური ქალაქის ქუჩებს, ძველებურ სახლებს, პრიმიტიულ ტექნიკას. ეს დოკუმენტები არის არამარტო საილუსტრაციო მასალა, არამედ დამოუკიდებელი წყარო ჩვენი სამშობლოს ისტორიის შესწავლისათვის. ფოტოდოკუმენტები ფართოდ გამოიყენება სხვადასხვა გამოფენებისათვის.

ფოტოდოკუმენტების რაოდენობრივმა ზრდამ დღის წესრიგში დააყენა შესაბამისი სტრუქტურული ერთეულის ჩამოყალიბების საკითხი. აჭარის მინისტრთა საბჭოს 2001 წ. 23 ივლისის დადგენილებით შეიქმნა **კინოვიდეოფოტოფონო დოკუმენტების სახელმწიფო არქივი** (6 საშტატო ერთეულით). ცენტრალურ სახელმწიფო არქივს დაემატა **სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტების განყოფილება** (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 1976, ან . ფ. 44). კინოს არქივის მოსაწყობად გამოიყო 7509 ლარი, აჭარის თემატიკაზე შექმნილი კინოფოტოფონო დოკუმენტური მასალების გადაღებისა და თბილისიდან შემოტანისათვის ბიუჯეტიდან 12 838 ლარი იქნა გამოყოფილი (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 1976, ან . ფ. 47), მაგრამ მალე თავი იჩინა ახალმა პრობლემებმა. გაუქმდა კინოვიდეოფოტოფონო დოკუმენტების სახელმწიფო არქივი. ვერც აღნიშნული დოკუმენტების შენახვისათვის საჭირო პირობების შექმნა მოხერხდა. საარქივო დაწესებულების ხელმძღვანელობა ზემოთდასახელებული პრობლემების მოსაგვარებლად მუდმივად სვამდა საკითხს ზემდგომი ორგანოების წინაშე, მოითხოვდა ორი კონდიციონერის (9000 ლარის ღირებულების), კინოგამშვების, ხმის სამონტაჟო მაგიდის (ღირებულება 9000 ლარი), სადარბაზო კინოგამშვები აპარატის კომპლექტის შეძენას, ლაბორატორიის აღჭურვას შესაბამისი დანადგარ-მოწყობილობებით (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 1976, ან . ფ. 47, 48), მაგრამ იმჟამად მათი გადაწ-

ყვეტა ვერ მოხერხდა. დასახელებული პრობლემების ნაწილი დღესაც გადაუჭრელია.

აღნიშნული პრობლემების მიუხედავად, საარქივო სამმართველოში მუდმივად მიმდინარეობს ფოტოდოკუმენტებით საარქივო ფონდის გამდიდრების პროცესი. შესაბამისად გაიზარდა მეცნიერ-მკვლევართა და არქივისტთა ინტერესი ფოტოდოკუმენტების მოძიების, გამოყენებისა და სამეცნიერო ბრუნვაში შემოტანისათვის.

საარქივო სამმართველოში დაცული უნიკალური ფოტოდოკუმენტები

აჭარის პირველი მეჯლისი 1880 წ.

მარცხნიდან II რიგში მეოთხე გენერალ გუბერნატორი კომაროვი კ.ბ.
მესუთე: მუფთი ხასან სურმანიძე III რიგში მეშვიდე: გულო-ალა კაიკა-
ციშვილი, მარჯვნიდან III რიგში, მეორე: რამაზ ბეგ სურმანიძე

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის წარმომადგენლები
(1920-ნი წლები)

სასტუმრო „ბელ-ვიუ“

სასტუმრო „დე ფრანცი“

კინოთეატრი „თბილისი“

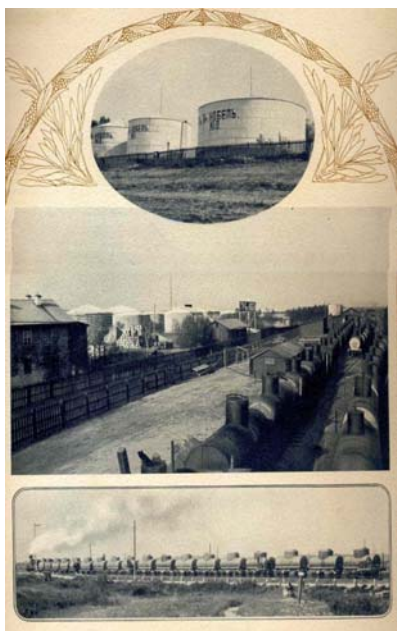

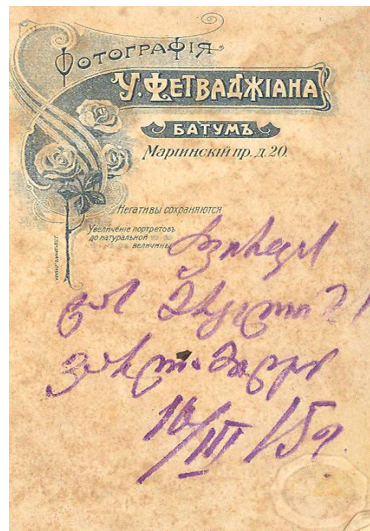
№ 83 Окрестн. Батума. Зеленый мыс.
Çirkauaño de Batum. La Verda promontoro.

მწვანე კონცხი

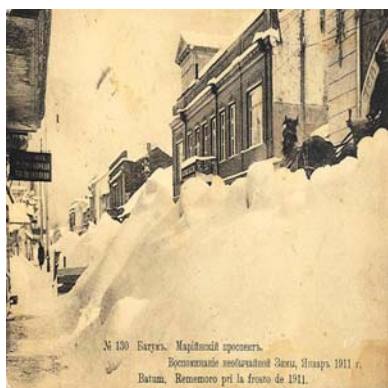

ჰიდროელექტროსადგური მდინარე აჭარისწყალზე
(1934 წელი)

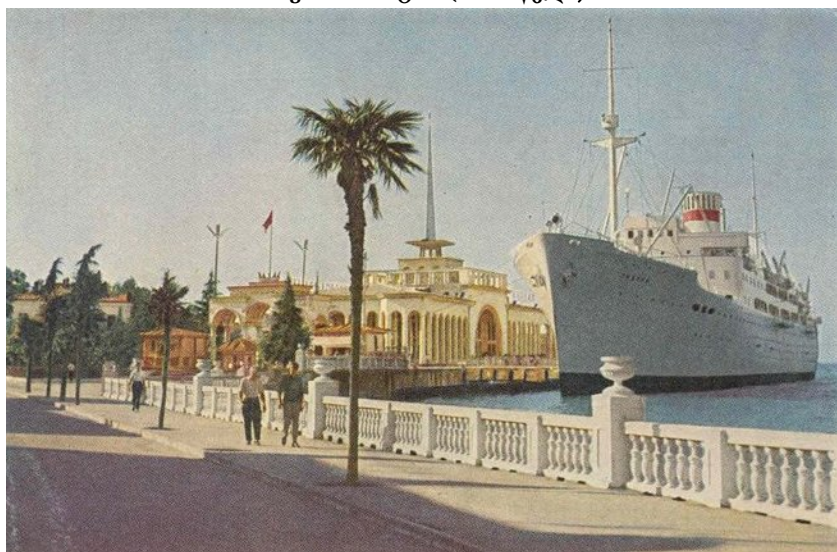
მისაღოცი ბარათები

დიდთოვლობა ბატუმში (1911 წელი)

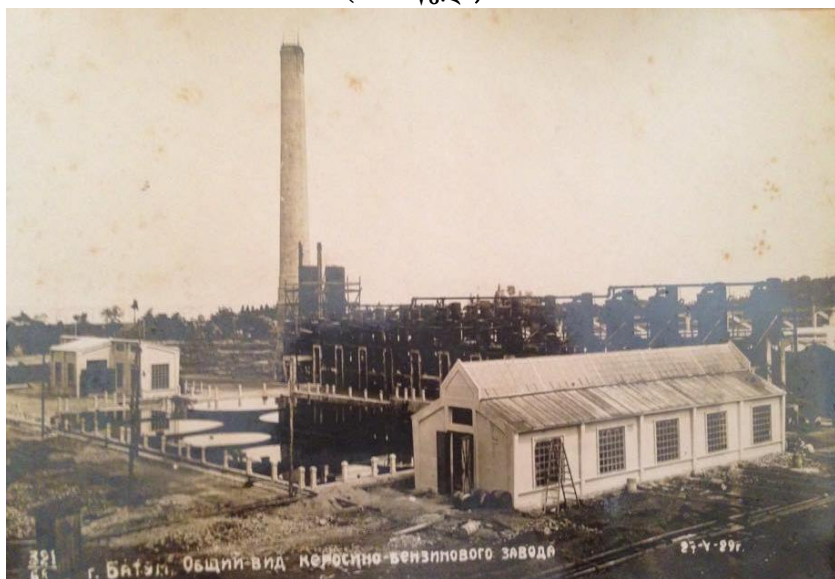
ბათუმის პორტი (1910 წელი)

ბათუმის საზღვაო სადგური

ნავთობგადამამუშავებელი ქარხნის გახსნის საზეიმო ცერემონიალი
 (1929 წელი)

ქარხნის საერთო ხედი (1929 წ.)

6 მაისის (ყოფილი პიონერთა) პარკის შესასვლელი

6 მაისის (ყოფილი პიონერთა) პარკი

დედფინარიუმი

რესტორანი „საღვინო“ (1980-იანი წლები)

აქტიუიკებმა შჩეგოლხო მოყრყვას სსრ ჯგუზიხის სხაოხო მოჭრეს ეჭვი ვსაქს
რა ქუიიხის რხაპაქელი აუჭიხს ზოლოქივს.

აქტივისტების შეხვედრასახალხო არტისტ აკაკი ვასაძესთან და ქუთაისის დრამატული თეატრის კოლექტივთან

საქართველოს პატრიარქი ბათუმში,
6 მაისის (ყოფილ პიონერთა) პარკში (1989 წელი)

§ 5. განსაკუთრებულად ღირებული დოკუმენტები. სადაზღვევო ფონდი

აჭარის საარქივო სამმართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დაცულ ნახევარ მილიონზე მეტ დოკუმენტს შორის გამორჩეულია **განსაკუთრებული ღირებულების მქონე დოკუმენტები**. მათგან არაერთი დოკუმენტი იშვიათი, ერთადერთია და თავისი ღირებულებით უნიკალურ ფასეულობას განეკუთვნება. საარქივო სამმართველოში სისტემატურად მიმდინარეობს ასეთი დოკუმენტების გამოვლენა, ორიგინალების დაცვის ღონისძიებები, დოკუმენტებიდან გადაღებული პირების კომპლექტაცია. შესაბამისად, **განსაზღვრულია უნიკალური დოკუმენტების გამოვლენის ზოგადი კრიტერიუმები** (ფონდშექმნელის მნიშვნელობა, დოკუმენტების ავტორობა, დოკუმენტების შექმნის დრო, დოკუმენტებში არსებული ინფორმაციის ღირებულება, დოკუმენტის იურიდიული ძალა, ნამდვილობა და ა. შ.). განსაკუთრებულად ღირებული დოკუმენტების გამოვლენა მიმდინარეობს წინასწარ შედგენილი მნიშვნელოვანი ფონდების ჩამონათვალის, სისტემისა და აღწერის მიხედვით. საქმეთა **შერჩევის პრინციპად მიღებულია დოკუმენტების ინფორმაციულობის ხარისხი და მნიშვნელობა**.

აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში განსაკუთრებული ღირებულების დოკუმენტების გამოვლენა დაიწყო **1981 წლიდან**. 2014 წლის მდგომარეობით, გამოვლენილია განსაკუთრებულად ღირებული **19422 საქმეთა ერთეული**, მათ შორის: მმართველობითი ხასიათის – 18 535 საქმე, პირადი წარმოშობის – 278 საქმე, კინო – 12 საქმე, ფოტოდოკუმენტი 597 საქმეთა ერთეული. გამოვლენილი დოკუმენტები აღწერილი და დამტკიცებულია საარქივო სამმართველოს საექსპერტო შემმოწმებელი კომიის

სხდომებზე. გამოვლენილ საქმეთა რაოდენობა შეტანილია არქივის პასპორტში

განსაკუთრებულად ღირებულ დოკუმენტებში წარმოდგენილია სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ყველა მნიშვნელოვანი პერიოდი და მოვლენა. ერთ-ერთ ასეთ დოკუმენტს განეკუთვნება ბათუმის საკრებულოს 1896 წლის გადაწყვეტილება ქალაქში ელექტროტრამვაის ღიანდაგების დაგებისა და ახალი სატრანსპორტო საშუალების შემოყვანის თაობაზე, რაც სამწუხაროდ არ განხორციელებულა (ასსცსა, ფონდი №7, აღწ.-I, საქ.-249, ფ-45). დოკუმენტებში დაცულია აგრეთვე ბათუმის მმართველობის მოხსენება საცხენო-სარკინიგზო გზის მშენებლობის შესახებაც.

ასევე საინტერესო მასალებია დაცული ბათუმის თვითმმართველობის ფონდში. საქალაქო თვითმმართველობისადმი ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის მოწერილობიდან ირკვევა, რომ 1899 წელს ბათუმის „ნურიე გელის“ ტბის სანაპიროზე გათვალისწინებული იყო სამხედრო ხომალდების ნავსადგურის მშენებლობა და შედგენილი იყო შესაბამისი ნახაზები „ნურიე გელის“ ტბის ზღვასთან მიერთების თაობაზე (ასს ცსა, ფონდი ი-6, აღწ.1, საქ.-199, ფ. 1-94).

ყურადღებას იპყრობს ინჟინერ სვიშევსკის წინადადებები ზღვის სანაპიროს გამაგრების (ასსცსა, ფონდი ი-7, აღწ.-1, საქ. 524, ფ-2), ბათუმ-ყარსის რკინიგზის მშენებლობის (1916 წლისათვის) (ასს ცსა, ფ. ი-7, აღწ.-1, საქ.633, ფ-7), ბათუმის რაიონის სოფელ კაპანდიში საჰაერო გზის მშენებლობის (1927 წლისათვის. დაცულია პროექტი) (ასსცსა, ფონდი-170, აღწ.1, საქ.-133, ფ. 88), რეგიონის სასარგებლო წიაღისეულის (1926 წლის მასალებში) (ასს ცსა, ფ. 170, ან. 1, საქ. 546, ფურც. 33), სოფელ მერისის წიაღისეული სიმდიდრის (1931 წლის მასალებში)

(ასს ცსა, ფ. 170, ან. 1, საქ. 220, ფურც. 323) და სხვა საკითხების შესახებ. სოფლის მეურნეობის სამინისტროს 1951 წლის მასალებში დაცულია მევენახეობის განვითარების ისტორიის საკითხები აჭარაში (ასს ცსა, ფ. 84, ან. 1, საქ. 1272, ფურც. 55).

მეტად მრავალფეროვან და საყურადღებო მასალებს შეიცავს აჭარის მწერალთა კავშირის ფონდში დაცული დოკუმენტები. მათ შორისაა მასალები მშვიდობის მომხრეთა მსოფლიო კონგრესის აჭარის მუდმივმოქმედი კომიტეტის დაარსების შესახებ (ასს ცსა, ფ. 982, ან. 1, საქ. 3, ფურც. 65).

განსაკუთრებულად ღირებული დოკუმენტების რიგს განეკუთვნება პირადი წარმოშობის ფონდები, ბათუმისა და მისი ოლქის მმართველობის საბჭოს ყოფილი თავმჯდომარის, კადეტ მასლოვის მოგონება „ბათუმი 1917-1920 წლებში“ (ასს ცსა, ფონდი ი-67, აღწ.-1, საქ.13,14,15 –სამ ტომად), სახკომსაბჭოს ფონდში დაცული ის მასალები, რომლებიც შეეხება აჭარაში სახალხო განათლების პრობლემებსა და პერსპექტივებს. 1924 წლის მასალებში დაცულია აჭარის განათლების სახალხო კომისარიატის შუამდგომლობა საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიატისადმი, რათა მომდერალი დავით ანდლულაძე გაიგზავნოს იტალიაში მუსიკალური განათლების მისაღებად და დაენიშნოს ვანო სარაჯიშვილის სახელობის სტიპენდია (ასს, ცსა, ფონდი-5, აღწ.-1, საქ.-49, ფ. 1-14).

მკვლევართა და სპეციალისტთათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია რევკომის პირველი სხდომის ოქმები, ანგარიშები, მოხსენებები, საქართველოსა და აჭარის რევკომების დეკრეტები, ბრძანებები (აჭარის რევოლუციური კომიტეტის (რ-1, 1921-1922წ), ცაკის (რ-4, 1921-1938წ.), უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის (რ-322, 1938-1990), მინისტრთა საბჭოს (რ-2, 1921-1990 წ.), განათლების სახალხო კომისარიატის (რ-5, 1921-1983წ.) და სხვა ფონდებში დაცუ-

192

ლი განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი დოკუმენტური მასალები, რომლებშიც ასახულია ჩადრის ახდის, მიწის ნაციონალიზაციის, ქობულეთის კურორტად გამოცხადების, დრამატული თეატრის გახსნისა და მოძრავი კინოების მოწვობის, პედაგოგიური ინსტიტუტის ბაზაზე ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების, სტადიონის მოწვობის, მეორე მსოფლიო ომში აჭარის მშრომელების მიერ ფრონტისათვის გაწეული დახმარების, ნავთობზე სახელმწიფო მონოპოლიის დაწესების, ქართული ენის სახელმწიფო ენად გამოცხადებისა და სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები.

განსაკუთრებულად ღირებული დოკუმენტები გამოვსვნილია აჭარის მინისტრთა საბჭოს 1988-1995 წლების მასალებიდანაც. ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იმსახურებს პეტრა-ციხისძირის ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმის ნაკრძალად გამოცხადების, სელიმ ხიმშიაშვილის ფონდის დაარსებისა და საქმიანობის, ფიჭვნარის ნაქალაქარის სამაროვნების დაზიანების და მისი გამოსწორების გზების, დაბა ხულოში სასულიერო სასწავლებლის გახსნის და სხვა საკითხების შესახებ არსებული დოკუმენტები.

საარქივო სამმართველოში სხვა განსაკუთრებულად ღირებული დოკუმენტებიცაა, მაგრამ ასევე მნიშვნელოვანია მათი დაცვის უზრუნველყოფისა და სადაზღვევო ფონდის შექმნის აუცილებლობა. 2012 წლიდან საარქივო სამმართველოში დაიწყო მუშაობა განსაკუთრებულად ღირებული დოკუმენტების ციფრულ მატარებელზე გადასატანად, რომელიც საბოლოოდ უზრუნველყოფს არქივში დაცული დოკუმენტების საიმედო დაცულობას. თუმცა ჯერ კიდევ დახვეწას საჭიროებს განსაკუთრებულად ღირებულ დოკუმენტთა განსაზღვრის კრიტერიუმები.

სადაზღვევო პირის გადაღებას ექვემდებარება განსაკუთრებულად ღირებული დოკუმენტები, მათ შორის უნი-

კალური დოკუმენტები და იმ ფონდის ყველა აღწერა, რომლებშიც განსაკუთრებული ღირებულების საქმეებია.

აჭარის არ საარქივო სამმართველოს ცენტრალურ არქივში გამახვილებულია ყურადღება განსაკუთრებული ღირებულების მქონე საქმეთა ერთეულების და მათი ორიგინალების დაცვასა და დოკუმენტებიდან გადაღებული პირების კომპლექტებზე. განსაზღვრულია გამოვლენის ზოგადი კრიტერიუმები, კერძოდ: ფონდშემქმნელის მნიშვნელობა, დოკუმენტების ავტორობა, დოკუმენტების შექმნის დრო, დოკუმენტებში არსებული ინფორმაციის ღირებულება, დოკუმენტის იურიდიული ძალა, ნამდვილობა.

საარქივო სამმართველოს არქივისტები სწორედ ამ კრიტერიუმების, წინასწარ შედგენილი მნიშვნელოვანი ფონდების, სისტემისა და აღწერის საფუძველზე ახდენენ განსაკუთრებული ღირებულების მქონე დოკუმენტების გამოვლენას. შერჩევის ძირითად პრინციპად მიღებულია დოკუმენტების ინფორმაციული მდგომარეობა – შემადგენლობის, მონაცემებისა თუ მხარის მნიშვნელოვანი სოციალ-ეკონომიკური თუ პოლიტიკური მოვლენების ამსახველი ფაქტების კონტექსტში.

§ 6. ბიბლიოთეკა

ბიბლიოთეკა, როგორც სამეცნიერო - საგანმანათლებლო დაწესებულება, ყოველთვის, მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ქართული კულტურისა და მეცნიერების განვითარების საქმეში. ამიტომაც იყო, რომ წიგნსაცავების ჩამოყალიბება და წიგნადი ფონდის დაცვა უძველესი დროიდან წარმოადგენდა სახელმწიფოებრივი ზრუნვის საგანს.

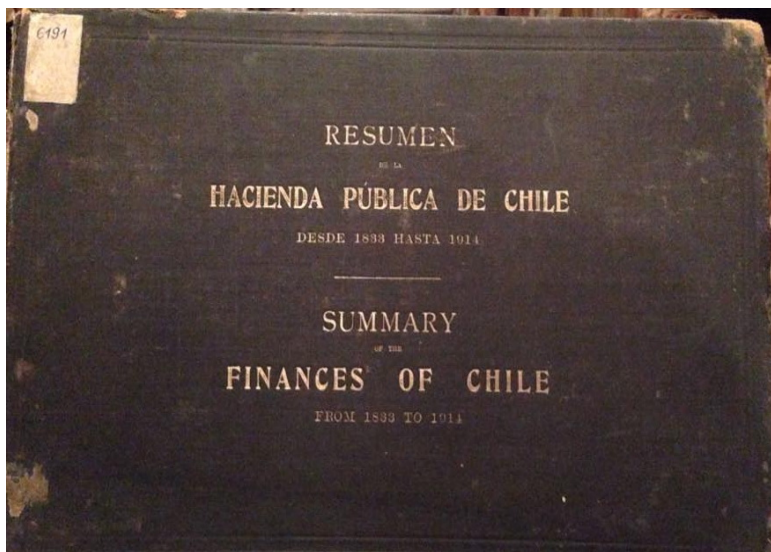
წიგნების სამეცნიერო მუშაობაში გამოყენების აუცილებლობამ განაპირობა სამეცნიერო-საცნობარო ბიბლიო-

თეკის, როგორც არქივის დამხმარე აპარატის შექმნის აუცილებლობა. მისი აღმოცენება უკავშირდება ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დაარსების პერიოდს.

სამეცნიერო დაწესებულებათა შორის, თავისი დანიშნულებისა და ფუნქციების მიხედვით, ყველაზე ახლოს დგას არქივი და ბიბლიოთეკა, მაგრამ, ის ფაქტი, რომ თითოეულ ამ დაწესებულებას წარსულის ძეგლების მხოლოდ განსაზღვრული კატეგორიის პატრონობა აქვს დაკისრებული, აუცილებელს ხდის მათ შორის ერთგვარი ხაზის გაღებას და მათი ძირითადი ფუნქციების გამოიწვევას.

აჭარის საარქივო სამმართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის წიგნსაცავი არის დახურული ტიპის ბიბლიოთეკა, რომელსაც აქვს **სპეციალიზებული წიგნსაცავი არქივმცოდნეობისა და დოკუმენტმცოდნეობის პროფილით**. ბიბლიოთეკით სარგებლობა შეუძლიათ როგორც არქივებისა და ამ სისტემის ყველა საუწყებო დაწესებულების თანამშრომლებს, ასევე სხვა დაწესებულებებიდან მოსულ მკვლევარებს (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქ. 162, ფ. 1). დოკუმენტური წყაროების კონცენტრაციასა და მათ დაცვა-შენახვასთან ერთად ყოველწლიურად ივსებოდა და მდიდრდებოდა წიგნადი ფონდიც.

არქივმცოდნეობისა და დოკუმენტმცოდნეობის ამ სახველი პუბლიკაციების გარდა ცსა-ის ბიბლიოთეკაში თავმოყრილია თემატურად და დარგობრივად მრავალფეროვანი ლიტერატურა. მათ შორისაა რუსეთის იმპერიის კანონთა კრებულები, მდიდარი საცნობარო **ლიტერატურა; 1881-1917 წლების კავკასიის კალენდარი, სახალხო კომისართა საბჭოსა და მინისტრთა საბჭოს დადგენილებები, დიდი საბჭოთა ენციკლოპედიის 46 ტომი, ბროკჰაუზისა და ეფრონის ენციკლოპედიური ლექსიკონები, ფილოსოფიური, ფსიქოლოგიური, ისტორიული, სამედიცინო, სასოფლო-სამეურნეო, სასულიერო და სხვა სახის ლიტერატურა.**

ბიბლიოთეკაში დაცულია იურიდიული, პოლიტიკური, დიდაქტიკური ხასიათის ჟურნალები, ადგილობრივი და რაიონული გაზეთების კომპლექტები. ბიბლიოთეკაში დაიდო ბინა აგრეთვე ბოლო პერიოდში საქართველოს საისტორიო და ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივებიდან შემოტანილი გაზეთების („დროება“, „ივერია“, „ერთობა“, „სამუსლიმანო საქართველო“) ქსეროასლებმა.

საარქივო სამმართველოს ბიბლიოთეკაში დაცული წიგნების უმეტესობა ქართულ და რუსულენოვანია, თუმცა გვხვდება ლათინური და ფრანგული წიგნებიც.

სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წიგნადი ფონდით შევსება მიმდინარეობდა სხვადასხვა გზით. ნაწილი წიგნებისა, საარქივო ფონდებთან ერთად, შემოვიდა რეკოლუციის შემდგომ გაუქმებული დაწესებულებებიდან. ბევრიც შემოტანილია შესყიდვის, შემოწირულობების, გამოწერის საშუალებით. წიგნების ნაწილი არქივის ბიბლიოთეკას სა-

ჩუქრად გადასცეს სხვადასხვა პერიოდში მოღვაწე მეცნიერებმა, მწერლებმა და საზოგადო მოღვაწეებმა.

სამმართველოს ბიბლიოთეკაში დაცულია საარქივო მეთოდური ლიტერატურა, სამეცნიერო-საცნობარო სახელმძღვანელოები, რომლებიც დიდ დახმარებას უწევენ როგორც არქივისტებს, ისე სამეცნიერო დაწესებულებებსა და ცალკეულ მკვლევარებს. საარქივო საქმის თეორიისა და მეთოდის საკითხები პერიოდულად შექდებოდა საქართველოს საარქივო სამმართველოს **„სამეცნიერო-საინფორმაციო ბიულეტენში“**. ამავე ბიულეტენში დაიბეჭდა უნიკალური დოკუმენტებისა და პირადი ფონდების მიმოხილვები.

სამეცნიერო - საინფორმაციო ბიულეტენმა დიდი როლი შეასრულა საარქივო საქმის განვითარებისა და მისი შემდგომი გაუმჯობესების საქმეში, ნათელი მოჰფინა არქივში დაცულ ბევრ უნიკალურ ფონდსა თუ კოლექციას. იგი დღესაც საკმაოდ პოპულარული საარქივო მეთოდური გამოცემაა და დახმარებას უწევს საარქივო მუშაკებს.

საარქივო სისტემაში ასევე მნიშვნელოვან სახელმძღვანელოდ ითვლება საქართველოს ეროვნული არქივის პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალი **„საისტორიო მოამბე“**. რესპუბლიკაში იგი ერთადერთია, რომელიც თავისი მრავალფეროვანი პუბლიკაციებით საშუალებას აძლევს მკვლევარებსა და ისტორიის საკითხებით დაინტერესებულ მკითხველებს მოკლე დროში გაეცნონ მეტად საინტერესო საარქივო საბუთებს საზოგადოებრივ - ეკონომიკური თუ პოლიტიკური ცხოვრების მრავალი სფეროს შესახებ. თავისი არსებობის სამი ათეული წლის მანძილზე ჟურნალმა ბევრი საყურადღებო, სრულიად შუსწავლელი საისტორიო საბუთი გამოაქვეყნა და ამით მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა პრობლემის სრულყოფილად და ახლებურად გაშუ-

ქებასა და დაზუსტებაში (სამეცნიერო-საინფორმაციო ბიულეტენი, N 27-28, თბ. 1975 წ. ფ. 150).

მნიშვნელოვან მეთოდურ სახელმძღვანელოს წარმოადგენს საქართველოს პრეზიდენტის 1999 წლის N 414 ბრძანებულებით დამტკიცებული **„საქმისწარმოების ერთიანი წესები“**, ასევე საქართველოს ცენტრალური არქივის ჟურნალი **„საქართველოს არქივი“**. ამ გამოცემებმაც დაიდეს ბინა აჭარის საარქივო სამმართველოს ბიბლიოთეკაში.

არქივისტებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის მიერ 2000 წელს გამოცემული ცნობარს - **„საქართველოს არქივები“**. იგი აქტიურად დაეხმარება როგორც საარქივო დარგის, ასევე საქმისწარმოებაში დასაქმებულ სხვა მუშაკებს, ისტორიკოს-მკვლევარებს.

არქივის ბიბლიოთეკაში ინახება **„ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის აღწერილობა“** (ტ. 1), რომელიც საქართველოს ცენტრალურმა სახელმწიფო საისტორიო არქივმა გამოსცა 1949 წელს კორნელი კეკელიძის რედაქტორობით.

აქვეა დაცული ყოფილი საბჭოთა კავშირის ცენტრალური სახელმწიფო სამხედრო-საისტორიო არქივის მიერ 1952 წელს გამოცემული გენერალისიმუსისა და რუსული სამხედრო ხელოვნების ფუძემდებლის **ა. ვ. სუვოროვის საარქივო ფონდის დოკუმენტური მასალების აღწერილობა**, რომელიც შედგება სუვოროვის პირადი დოკუმენტებისა და მის პიროვნებასთან დაკავშირებული სხვა სახის მასალებისაგან.

როგორც უკვე აღინიშნა, არქივის ბიბლიოთეკაში არქივთმცოდნეობისა დოკუმენტმცოდნეობის ამსახველი ლიტერატურის გარდა ინახება ბევრი სხვა უნიკალური წიგნი, რომელსაც გააჩნია მეცნიერული და კულტურული

ღირებულება. ეს გამოცემები შეიძლება ითქვას, ბიბლიოთეკის სიმდიდრეს წარმოადგენს. ერთ-ერთი ასეთი ნაშრომია ცნობილი ისტორიკოსის თედო ჟორდანიას გამოკვლევა **„ქრონიკები და სხვა მასალები საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა“**. წიგნის ქრონოლოგიური ჩარჩო მოიცავს პერიოდს 1700 წლიდან XIX ს-ის 60-იან წლებამდე. მასში წმინდა ისტორიულ პრობლემატიკასთან ერთად მოცემულია ცნობები თედო ჟორდანიას ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ, კრიტიკულადაა განხილული „ ქართლის ცხოვრების“ მეორე ნაწილი.

არქივის ბიბლიოთეკაში ინახება **„ატენის სიონის მოხატულობა“**, რომელიც გვაწვდის ცნობებს XVII ს-ის ერთ-ერთი უღამაზესი ტაძრის ატენის სიონის ისტორიის, არქიტექტურის, აგებულების, ფრესკული მხატვრობისა და ძველ წარწერათა ნაშთების შესახებ. წიგნში შეტანილია ატენის სიონის მოხატულობანი. ნაშრომი ძვირფასია ისტორიისა და ხელოვნების საკითხებით დაინტერესებული მკითხველისათვის, ასევე მკვლევარებისათვის.

არქივის ბიბლიოთეკაში დაიდო ბინა **მამია დუმბაძის ნაშრომმა „ისტორიკოსი დიმიტრი ბაქრაძე“**, რომელიც ასახავს ცნობილი ისტორიკოსის, დიდი მეცნიერისა და ქართული კულტურის მოამაგის დიმიტრი ბაქრაძის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას, მოგვითხრობს მის დიდ ღვაწლზე საქართველოს ისტორიის შესწავლისა და განვითარების, ქართული ენის სიწმინდის დაცვის საქმეში.

ბიბლიოთეკაში დაცულია ქართული ნუმიზმატიკის, ჟურნალისტიკის, ეკონომიკური და პოლიტიკური ისტორიის ამსახველი არაერთი საინტერესო გამოცემა (დ. კაპანაძე, **„ქართული ნუმიზმატიკა“**; ჰ. აბაშიძე, **„წერილები“**, შ. ფუტკარაძის **„ ჩვენებურების ქართული“**, მაყვალა ბე-

რიანიძის კრებული „აჭარის ისტორია ბაეშეებისათვის“, ოლიგო ფდენტის „ბათუმი კინოში“ და სხვა).

ქართული გამოცემების გვერდით ინახება რუსულ ენაზე შექმნილი სხვადასხვა სახელმძღვანელოები (მსოფლიო ისტორიის რემოდენიმე ტომი, XV ს-ის რუსეთის ჟამთა აღწერილობა) რუსულენოვანი ლიტერატურა და სამეცნიერო ხასიათის ჟურნალები (**«Церковныя вѣдомости», «Русское богатство», «Русская школа», «Русская мысль», «Народное просвещение», Современный мир»** და მრავალი სხვა), რომლებიც გამოცემულია წიგნების სახით და ძვირფას მასალებს შეიცავენ რუსეთის ისტორიისა და ლიტერატურის შესწავლისათვის.

რელიგიური ხასიათის წიგნებიდან უნდა აღინიშნოს ლათინურ ენაზე დაწერილი ოქროსოვრად მოვარაყებული რამდენიმე წიგნი, რომლებშიც წარმოდგენილია რომის პაპების ისტორიის საკითხები. რელიგიურ თემატიკაზეა აგრეთვე პარიზში გამოცემული ფრანგული **“CATACHISME”**, რომელიც წარმოადგენს ქრისტიანული ღვთისმეტყველების სახელმძღვანელოს და განეკუთვნება არქივის ბიბლიოთეკის ოქროს ფონდს. რელიგიური ხასიათის გამო ეს წიგნები წლების განმავლობაში ტაბუდადებული იყო. დღეს, ისინი ხელმისაწვდომია რელიგიის ისტორიით დაინტერესებული ნებისმიერი მკითხველისათვის.